

NOVINARSKA SVOBODA SKOZI OPTIKO NOVINARJEV: ANALIZA IZSLEDKOV ANKETE SVETOVI NOVINARSTVA V SLOVENIJI

Igor Vobič, Jernej Kaluža in Boris Mance

Članek, ki izhaja iz kompleksnega konceptualnega razmerja med novinarsko svobodo, avtonomijo in neodvisnostjo, temelji na empirični analizi anketnih podatkov, zbranih med prvo izvedbo mednarodne raziskave Svetovi novinarstva na vzorcu slovenskih novinarjev. Avtorji novinarstvo razumejo kot verovanjski sistem, v katerem novinarsko svobodo ključno sooblikujejo percepcija neodvisnosti in pogoji avtonomije. Študija se osredinja na percepcijo vplivov na novinarsko delo, pri čemer avtorji razlikujejo med ‚svobodo za‘ (avtonomnost delovanja v skladu z moralnimi in etičnimi načeli ter vrednotami) in ‚svobodo od‘ (neodvisnost od ovir, omejitev in vmešavanja v novinarsko delo). Rezultati nakazujejo razlikovanje med štirimi skupinami novinarjev glede na tipe vplivov na njihovo delo: novinarji pod vplivom „pomembnih drugih“, avtonomni novinarji, novinarji pod poslovno-ekonomskimi vplivi in novinarji pod politično-poslovnimi vplivi. Politični in ekonomski vplivi so glede na anketirance najmočnejši v komercialnih medijih ter v skupnostnih in neprofitnih medijih, medtem ko avtonomni tip novinarstva prevladuje v javnih medijih. Hkrati ugotavljamo, da novinarji nižje v odločevalski hierarhiji zaznavajo politične vplive intenzivneje in bolj prijemljivo kot tisti z uredniškimi funkcijami.

KLJUČNE BESEDE novinarska avtonomija, novinarsko delo, novinarska etika, slovenski mediji, medijska svoboda, Svetovi novinarstva

Journalistic Freedom Through the Lens of Journalists: An Analysis of the Findings from the Worlds of Journalism Survey in Slovenia

The article analyses the complex conceptual relationship between journalistic freedom, autonomy, and independence, drawing on an empirical analysis of survey data collected during the first edition of the international Worlds of Journalism study among a sample of Slovenian journalists. The authors conceptualize journalism as a belief system in which journalistic freedom is fundamentally shaped by perceptions of independence and conditions of autonomy. The study examines perceptions of influences on journalistic work, distinguishing between “freedom for” (the autonomy to act in accordance with moral and ethical principles) and “freedom from” (independence from obstacles, constraints, and interference). The results identify four groups of journalists based on the types of influences on their work: those influenced by “significant others,” autonomous journalists, those affected by business-economic influences, and those impacted by political-business influences. Respondents report that political and economic pressures are strongest in commercial and community/non-profit media, while autonomous journalism is most prevalent in public service media. Additionally, journalists in lower positions within the decision-making hierarchy perceive political influence more intensely than those in editorial roles.

KEYWORDS journalistic autonomy, journalistic work, journalistic ethics, Slovenian media, media freedom, Worlds of Journalism

Sodobno razumevanje novinarske avtonomije je utemeljeno na predpostavki, da novinarstvo ni na položaju oblasti, zato mora varovati svojo neodvisnost pred posameznimi in kolektivnimi nosilci družbene moči, in sicer za vsako ceno in ves čas (Örnebring in Karlsson 2022, 9; gl. tudi Nerone 2013). V nasprotnem primeru novinarstvo ne more opravljati normativnih funkcij v demokraciji, in sicer obveščanja državljanov, da lahko ti informirano sprejemajo odločitve in delujejo v političnem življenju (McQuail 2013, 99), ter nadzovanja in razkrivanja delovanja političnih, ekonomskih in birokratskih oblasti (Sparks 1995, 52). Posegi v neodvisnost in rahljanje pogojev avtonomije novinarje sprevračajo v potrjevalce interesno pogojenih interpretacij družbe in zagovornike prevladujočih družbenih akterjev. Novinarstvo brez avtonomije deluje kot propaganda (gl. Örnebring in Karlsson 2022, 3–20).

To prevladujoče razumevanje je neločljivo povezano z zgodovinsko uveljavljenim konceptom svobode medijev, ki je prevladal skozi institucionalizacijo komuniciranja – sprva z omejitvami svobode izražanja in objavljanja, kot sta tajnost in cenzura, pozneje pa z ustavnim in zakonodajnim uveljavljanjem svobode tiska (Splichal 2002, 8). Razprave o svobodi tiska so zanemarjale idejo javnosti kot »razširitev svobode mišljenja in izražanja posameznikov« in poudarjale zasledovanje svobode s strani medijev kot dejavnosti oziroma posla (prav tam). Proces »avtonomizacije« tiska kot posebnega »stanu«, ki je utemeljen na moči kapitala, je ob koncu 19. in na začetku 20. stoletja predstavljal ideološko podlago za prevlado »normativnega modela novinarstva« (Nerone 2013; gl. tudi Waisbord 2013, 43–72). Kot ugotavlja Nerone (prav tam, 446), ta model predpostavlja, da so mediji razmeroma avtonomni od države in da so neodvisni akterji, ki so v »agonističnem razmerju do oblasti«, medtem ko to oblast v imenu javnosti nadzirajo in ljudem posredujejo informacije o zadevah javnega pomena.

S profesionalizacijo so poklicni novinarji kot »oči in ušesa javnosti« (prav tam, 455) pridobili legitimnost, da gledajo pod prste politični oblasti in da vrednote novinarstva občasno prevladajo nad imperativom maksimiziranja dobička medijskih lastnikov, torej lastnih delodajalcev. To nakazuje, da je treba novinarsko avtonomijo in neodvisnost razumeti v širšem smislu, ne le v razmerju do političnih, temveč tudi do ekonomskih akterjev. V tem kontekstu Splichal (2024) opozarja, da se v prevladujočih strokovno-znanstvenih in poklicnih razpravah o medijih in novinarstvu zabrisujejo razlike med svobodo, avtonomijo in neodvisnostjo. V razumevanju svobode medijev kot podjetniške svobode namreč »šteje samo interes za neodvisnost (zasebnih) medijev od »zunanjega« (družbenega in političnega) vmešavanja, ne pa tudi za njihovo avtonomnost« (prav tam).

V članku novinarstvo obravnavamo kot »verovanski sistem« (Nerone 2013, 447), v katerem svoboda novinarskega delovanja temelji na »neodvisnosti«, šibkejšem temelju v primerjavi z »avtonomnostjo« (Splichal 2024; gl. tudi Örnebring in Karlsson 2022, 9, 10). Z novinarsko neodvisnostjo je po Splichalu (2024) določen »negativni vidik svobode, »svoboda od«, torej odsotnost ovir, omejitev prisile ali vmešavanja zunanjih dejavnikov«, ki bi lahko vplivali na novinarjeve ali institucionalne izbire in delovanje. Novinarsko avtonomijo pa opredeljuje »pozitivni vidik svobode, »svoboda za«, torej pogoje, sposobnosti, vire in priložnosti za uresničevanje ciljev v skladu z lastnimi (moralnimi) načeli, vrednotami in prepričanji« (prav tam). Novinarsko svobodo tako razumemo kot krovni pojem, ki združuje neodvisnost in avtonomijo in se manifestira skozi prisotnost oziroma odsotnost zunanjih in notranjih vplivov na novinarsko delo in pogojev, v katerih novinarstvo deluje. Novinarstvo je v tem smislu povezano z nadzornim vidikom publicitete, ki se ne navezuje toliko na individualno svobodo pri izražanju mnenj, temveč na »družbeno potrebo po preprečevanju ali oviranju zlorabe oblasti« (Splichal 2002, 7). Četudi se z digitalizacijo njihova družbena

vloga spreminja, mediji in novinarji ohranjajo vpliv v družbenih odnosih, saj po eni strani pomembno oblikujejo skupne reprezentacije realnosti, po drugi pa so z okoljem in akterji v njem neločljivo povezani – ne le z opozarjanjem na zlorabe, temveč tudi z reproduciranjem neenakosti in izključevanja (Örnebring in Karlsson 2022, 9, 10).

Problematično izenačevanje pojmov avtonomija in neodvisnost se odslkava tudi v mednarodnih primerjalnih študijah novinarskih percepcij svobode delovanja (gl. npr. Weaver in Willant 2012; Reich in Hanitzsch 2013; Örnebring 2016; Hamada idr. 2019). Kot kažejo raziskave, prihaja do razhajanja med tem, kaj novinarji vidijo in razumejo kot primerno in sprejemljivo pri svojem delu, in dejansko podvrženostjo dominantnim odnosom na prepletenih institucionalnih, korporativnih in individualnih ravneh. Pri tem se kažejo znanstveno relevantne razlike in posebnosti v novinarskih percepcijah, ki se pojavijo predvsem, kadar je novinarsko delo podvrženo večjemu tveganju, na primer ob večjih družbenih pretresih, kot so politični prevrati in vojne, ter ob grožnjah novinarski varnosti (gl. Waisbord 2022). Z vpetostjo v politične, ekonomske in organizacijske strukture, ki krepijo svobodo novinarskega delovanja ali jo omejujejo, se ta nenehno rekonfigurira s pogajanjem s prevladujočimi normativnimi in idejnimi vplivi znotraj heterogene poklicne skupnosti novinarjev, ki so določeni z družbenozgodovinskim kontekstom in tudi s situacijskimi dejavniki v uredništvih ter zunaj njih.

Članek vstopa v tako dinamiko in dopolnjuje dozdejšnje raziskovanje vplivov na novinarsko delo in pogojev delovanja novinarstva tako, da presega poenostavljene konceptualizacije ter razlikuje med novinarsko svobodo, avtonomijo in neodvisnostjo. Glavni cilj študije je proučiti novinarske percepcije neodvisnosti in avtonomije ter jih pojasniti v kontekstu družbenozgodovinskih posebnosti medijskega okolja, dejanskih korporativno-organizacijskih pogojev novinarskega delovanja ter odločilnih političnih, ekonomskih, organizacijskih, poklicnih, proceduralnih in osebnih vplivov na novinarje. Pri tem nas ob upoštevanju širšega družbenega in tehnološkega konteksta posebej zanimajo vplivi na novinarsko svobodo skozi lastniško-organizacijsko prizmo in v kontekstu uredniške hierarhije.

Empirična študija temelji na analizi anketnih podatkov, zbranih v okviru tretjega vala mednarodne študije *Svetovi novinarstva* (v angleškem izvorniku *Worlds of Journalism*) med uredniki in novinarji v Sloveniji, ki smo jo izvedli spomladi in jeseni 2023. Raziskava *Svetovi novinarstva* predstavlja enega najsistematičnejših in najbolj kontinuiranih poskusov analize stanja novinarstva po svetu. Proučevani izsledki so bili del tretje izvedbe raziskave, ki temelji na enotnem vprašalniku in v kateri je sodelovalo okoli 80 držav, med njimi prvič tudi Slovenija (več gl. na www.worldsofjournalism.org).

Prepoznavamo trojni razlog, zakaj je proučevanje percepcije svobode delovanja med slovenskimi novinarji relevantno za znanstveno raziskovanje. Prvič, članek študijo razlaga na podlagi družbenozgodovinske napetosti med oblastjo, mediji in državljani v Sloveniji, pri čemer se protislovij rekonfiguriranja novinarstva loteva skozi preplet zunanjih in notranjih vplivov na novinarstvo ter pogojev za novinarsko delo. Drugič, s proučevanjem novinarske svobode v politično, ekonomsko in korporativno specifičnem kontekstu se študija loteva obrobno raziskanega odnosa med percepcijami in dejanskimi vplivi na novinarsko delovanje. Tretjič, gre za prvo obsežno študijo novinarskih percepcij svobode novinarskega delovanja v Sloveniji ter njenih implikacij za novinarsko delovanje.

Vnovičen premislek o svobodi novinarskega delovanja

»Medijski lastniki so /.../ prosili javnost, naj verjame, da so svojim novinarjem omogočili avtonomijo in neodvisnost, da bi /.../ bili oči in ušesa javnosti, da bi predstavljali javnost v odprtih soočenjih z oblastjo. To je bila iluzija.«

John Nerone (2013, 455)

»Iluzija«, o kateri piše Nerone (prav tam; gl. tudi Zelizer, Boczkowski in Anderson 2022, 5–7; Splichal 2024), je v preteklem stoletju učinkovala tako, da je slonela na zgodovinski sorodnosti pojmov svobode tiska in avtonomije kot ključnega pogoja profesionaliziranega novinarstva (Waisbord 2013, 53; gl. tudi Splichal 2002). Ideja svobode tiska je utemeljena na liberalističnem razumevanju medijev, neodvisnih od državne oblasti, kot osrednjem predpogoju demokracije, medtem ko je pojem novinarske poklicne avtonomije vdelan v glavno premiso novinarskega profesionalizma kot predpogoj nadzorne vloge novinarstva v odnosu do delovanja političnih in gospodarskih akterjev. Novinarska neodvisnost pa je definirana z ohranjanjem ločnic nasproti zunanjim akterjem oziroma tako, da postavlja meje v odnosu z »nenovinarji«, ki jih (lahko) vodijo partikularni motivi (prav tam, 53, 54; gl. tudi Splichal 2024). Prizadevanja za profesionalizacijo so utrjevala iluzijo avtonomije novinarstva skozi vso 20. in na začetku 21. stoletja ter hkrati zabrisovale razlike v pomenih pojmov svoboda, avtonomija in neodvisnost.

Premislek o svobodi, avtonomiji in neodvisnosti

V strokovno-znanstvenih in poklicnih obravnavah medijev in novinarstva se pogosto izenačujejo pojmi avtonomija in neodvisnost, svoboda medijev pa se zvede na »neodvisnost medijev« (Splichal 2024), s čimer se zamegljuje uveljavljena koncepcija svobode medijev kot podjetniške svobode in z njo povezana vpetost medijev v strukturna razmerja in družbene odnose v kapitalizmu. Kritični raziskovalci zato novinarstvo opredeljujejo kot odvisno, saj deluje znotraj korporativnih struktur, ki se jim medijski lastniki in menedžment prilagajajo, zato ga označujejo za »polprofesijo« (Splichal 1988). Novinarsko sklicevanje na avtonomijo in prizadevanja zanjo je pod vprašaj postavil že Murdock (1982/2005, 118). Da bi razumeli odnos med strukturnimi omejitvami medijev in novinarskim delom ter njegovimi rezultati, je razlikoval med »upravljavskim« in »operativnim nadzorom« (gl. tudi Waisbord 2013, 55, 56). Upravljavski nadzor zadeva lastniško in menedžersko prilagajanje strateških ciljev medijske organizacije, med drugim tudi vprašanje »upravljanja« tako finančnih kot tudi kadrovskega virov. Operativni nadzor deluje na nižjih ravneh, torej v uredništvu, in je določen z upravljavskim. To ne pomeni, da uredniki in novinarji »nimajo prostora širjenja komolcev« (Murdock 1982/2005, 118) oziroma da ne morejo sprejemati učinkovitih odločitev, toda te so nujno *a posteriori*, saj so omejene z lastniškimi motivi in odločitvami, ki so strukturno prilagojene kapitalističnim družbenim odnosom. »Četudi se uredniki in novinarji ne zavedajo korporativnih interesov ali nanje izrecno ne vplivajo oddelki za trženje ali višji menedžment, delajo v pogojih, ki so vnaprej določeni na podlagi poslovnih strategij« (Waisbord 2013, 56). Z digitalizacijo se problem pogloblja. Občinstva so razdrobljena, novi načini poblagovljenja pa vse bolj zapleteni in neučinkoviti. Mediji zato poskušajo posel reševati tako, da račun izstavljajo tudi novinarski neodvisnosti, s čimer se novinarjem nadalje ome-

juje operativni nadzor (Vobič 2021, 209). Ker tudi uredniki in novinarji skupaj z lastniki in menedžmentom lahko prestopajo zgodovinsko ločnico med poslovnimi in uredniškimi deli medija, ta »zid« postaja, kot bi dejal Coddington (2015), »anahronistična relikvija«.

Hkrati novinarstvo po vzoru drugih profesij (re)konfigurira meje z nenovinarji, pri čemer razlike utemeljuje na načelu javnosti ter na poklicnih vrednotah, normah in metodah, ki iz njega izhajajo. Nekateri vodilni avtorji na področju novinarskih študij (Carlson 2015; Eldridge II 2017) se v obravnavah mejnega dela v kontekstu poklicne ideologije novinarstva ukvarjajo predvsem z »vsiljivci« (angl. *interlopers*) (Eldridge II 2017, 44, 45), nenovinarskimi informacijskimi akterji, kot so paparaci, hekerji in aktivisti. Splichal (2021, S14, S15) v tem kontekstu opozarja, da take študije mejnega dela spregledajo celotno javno sfero, ki je odločilna za konstituiranje novinarstva, in številne druge nenovinarske akterje, kot so »korporativna in državna reprezentanca«, lastniki medijev in digitalnih platform, oglaševalci in ne nazadnje občinstva. Tak širši pogled razkriva kompleksnosti utemeljevanja novinarstva, ki ga ni mogoče razumeti in braniti kot »javno dostopne storitve za uporabnike«:

Edinstvena značilnost novinarstva kot poklica in njegove vsebinske racionalnosti je utemeljenost legitimnosti njegove avtoritete in avtonomije na načelu javnosti, ne pa v odnosu do naročnika. /.../ To ne pomeni, da ne obstaja poklicno specifično znanje v novinarstvu in da ni potrebno specifično izobraževanje novinarjev. Prav ta specifika po eni strani odlikuje novinarstvo kot poseben poklic, po drugi strani pa povzroča, da so meje med novinarstvom in nenovinarstvom ter drugimi poklici bolj prepustne. (prav tam, S6)

V svoji kritiki prevladujoče negativne koncepcije v obravnavah novinarske avtonomije podobno ugotavljata Örnebring in Karlsson (2022, 275). Po njunem novinarstvo ne more postati avtonomno z zapiranjem samega sebe pred okoljem, v katerem deluje, ker je to nemogoče (in četudi bi bilo mogoče, bi novinarstvo na ta način »odmrlo«) (prav tam). Zato v luči načela javnosti predlagata vzpostavitev »membrane«, ki bi jo sestavljali (na vrednotah in normah utemeljeni) prepustni kolektivni institucionalni mehanizmi (prav tam, 286–288). Postavljanje uredništev za obzidje z namenom zaščite neodvisnosti tistih, ki v njih delajo, lahko namreč prinaša »zmage v bitkah« za »epizodično avtonomijo« novinarjev in urednikov, toda, kot ugotavljata, lahko tovrstna »programska avtonomija« pripelje do »izgubljene vojne« za institucionalni položaj novinarstva v družbi (prav tam, 290, 291). Z digitalizacijo se »meje novinarskega ozemlja« nadalje spreminjajo. Krepi se namreč vloga družbenih akterjev, predvsem digitalnih platform, ki s svojimi motivi in delovanjem, določenimi z načelom maksimiziranja moči in profita, omejujejo načelo javnosti in s tem avtonomijo novinarstva, ki je podvrženo deprofesionalizaciji in pavperizaciji (Splichal 2021, S18, S19; gl. tudi Simon 2022).

Praviloma zamegljene razlike med pojmi svoboda, avtonomija in neodvisnost se odražajo tudi v novinarskih percepcijah, ki potrjujejo Neronov (2013, 455) premislek, da »iluzije« opravljajo svoje delo v svetu« in da lahko tudi »delujejo«. Mednarodne primerjalne anketne raziskave namreč razkrivajo, da novinarji v različnih političnih, ekonomskih, kulturnih in socialnih kontekstih poročajo o razmeroma visokih stopnjah odločevalske neodvisnosti na delovnem mestu – o čem poročati in kako to početi (gl. npr. Weaver in Willant 2012; Reich in Hanitzsch 2013; Örnebring 2016; Hamada idr. 2019). Pomembne razlike se kažejo, kadar so poskusi nadzorovanja in vplivanja na novinarsko delo bolj izraženi in neposredni. Najbolj so izpostavljeni primeri političnega vplivanja ali celo prevzemanja medijev, kar je bilo pogosto analizirano na primeru madžarskih medijev (gl. Dragomir 2018; Györffy in Martin 2023). To pa ne pomeni, da lahko zanemarimo širše mehanizme omejevanja novinarske

avtonomije in neodvisnosti, ki niso ozkopoličnega značaja ter zadevajo tudi ekonomske, tehnološke in širše družbene dejavnike novinarske svobode.

Novinarska svoboda kot percepcija: pregled študij

Longitudinalno in primerjalno raziskovanje vplivov in pogojev novinarskega dela in novinarske svobode je praviloma omejeno na proučevanje neodvisnosti kot percepcije. Študije, kot sta *Svetovi novinarstva* in *Globalni novinar*, ki temeljijo na obsežnih anketah med novinarji in proučujejo vprašanja o svobodi novinarskega delovanja, najneposredneje zadevajo neodvisnost, torej ovire, omejitve, prisilo ter vmešavanje zunanjih dejavnikov in akterjev, medtem ko percepcije pogojev, sposobnosti, virov in priložnosti za delovanje v skladu z normativnimi načeli novinarstva, s poklicnimi ideali in z lastnimi vrednotami obravnavajo obrobno.

V tem kontekstu drugi val mednarodne študije *Svetovi novinarstva* (2012–2016) kaže, da v okoljih, v katerih država pomembno obvladuje medijsko sfero in v katerih so osrednji mediji pod neposrednim političnim nadzorom na podlagi lastništva, oglaševanja in restriktivnega pravnega okvirja, novinarji izražajo nižjo stopnjo neodvisnosti (Hamada idr. 2019, 141). Večjih razlik v novinarskih percepcijah na primer ni med državami Srednje in Vzhodne Evrope, ki so bile podvržene pomembnim družbenim spremembam v zadnjih treh desetletjih, in tistimi v Zahodni Evropi – izjema je Madžarska (prav tam, 148, 149). Te ugotovitve nakazujejo razsežnosti »posnemovalnih revolucij« (Splichal 2001) v nekdanjih socialističnih državah, ki so jim bili podvrženi tudi mediji in novinarstvo. Novinarstvo se je rekonfiguriralo med protislovji lokalnih tradicij ter posnemanja vrednot in norm novinarstva zahodnega tipa, tudi koncepcije svobode medijev. Pri tem so se politični vplivi nad mediji preoblikovali na podlagi vztrajnih teženj po privatizaciji, komercializaciji in internacionalizaciji.

Primerjalne študije nadalje kažejo, da je povezava med strukturnimi ekonomskimi vplivi in percepcijami novinarske neodvisnosti značilna, toda razmeroma šibka – tudi v državah, v katerih so politični in ekonomski vplivi prepleteni s klientelističnimi odnosi z medijskimi lastniki in z državno podprtim oglaševanjem v medijih (Hamada idr. 2019, 152). V tem kontekstu Örnebring (2016, 149) v primerjalni študiji šestih evropskih držav prepozna novinarsko naturalizacijo strukturnih omejitev medijev v smislu »tako pač je«. Hamada in drugi (2019, 152) podobno pojasnjujejo, da so »omejitve uredniške avtonomije« pogosto naturalizirane in da so novinarji v korporativna okolja socializirani in tolikšni meri, »da so se naučili sprejemati te vplive in njihove posledice v smislu omejene uredniške avtonomije kot del naravnega načina poročanja novic«.

Toda ekonomski in drugi strukturni vplivi zadevajo novinarske percepcije neodvisnosti, ko se prevedejo v eksplicitne notranje pritiske na urednike in novinarje. Örnebringova (2016, 152) analiza tako kaže, da novinarji razumejo vplive oglaševalcev in strukturne vplive digitalizacije kot negativni dejavnik sprememb njihovega dela, in sicer s prepuščanjem kriterijev »odkritim komercialnim motivom« oziroma z zatekanjem h »klikolovni« produkciji novic (Örnebring 2016, 152). Podobno kaže tudi drugi val primerjalne študije *Svetovi novinarstva*, v kateri so novinarji izražali višjo stopnjo neodvisnosti, ko so bili manj pod vplivom nadrejenih, menedžmenta in lastnikov ter tudi uredniške politike (Hamada idr. 2019, 153). V tem kontekstu so »proceduralni vplivi«, kot na podlagi prvega vala študije (2007–2011) ugotavljata Reich in Hanitzsch (2013, 149), tisti, ki negativno zadevajo percepcijo avtonomije med novinarji – torej visokostandardizirano delo, kratki roki oddaje in omejeni materialni viri za kompleksnejše novinarsko delo. Podobno ugotavljajo Beam, Weaver in Brownlee

(2009, 284), in sicer da so v Združenih državah Amerike (ZDA) povečan obseg dela, zmanjševanje novinarskih uredništev in odpuščanje v njih povezani s percepcijo nižje stopnje avtonomije pri odločanju, o čem poročati. Mednarodna longitudinalna primerjalna študija *Globalni novinar* (Weaver in Willant 2012), ki izhaja iz prvih obsežnih anketnih raziskav samorazumevanja novinarjev iz sedemdesetih in osemdesetih let v ZDA (Johnstone, Slawski in Bowman 1976; Weaver in Wilhoit 1986), kaže, da je percepcija neodvisnosti med novinarji pomemben dejavnik zadovoljstva z delom v uredništvih oziroma medijskih organizacijah. Hkrati s študijo v različnih družbenih kontekstih prepoznavajo razkorak v novinarskih samo-percepcijah med vrednotenjem neodvisnosti in dejansko svobodo na delovnem mestu, kar je zelo izrazito v ZDA (Willant, Weaver in Choi 2013, 172).

»Poklicni vplivi«, kot so konvencije, (ne)napisana pravila v uredništvih in medijska zakonodaja, ter odnosi z »referenčnimi skupinami«, kot so kolegi v drugih medijih, konkurenca, občinstva ter prijatelji in družina, se v prvih dveh valovih študije *Svetovi novinarstva* (Reich in Hanitzsch 2013, 149; Hamada idr. 2019, 154) kažejo predvsem kot dejavniki, ki so v pozitivnem odnosu s percipirano neodvisnostjo, četudi nekateri delujejo v »obe smeri«. V nekaterih kontekstih je na primer vpliv medijskih zakonov negativen, saj lahko delujejo restriktivno, medtem ko v drugih regulacijske mehanizme novinarji razumejo kot pozitivne za neodvisno novinarsko delo (Reich in Hanitzsch 2013, 151). Poklicne konvencije in dogovori v uredništvih delujejo samoumevno in naravno, zato krepijo percepcije neodvisnosti. Podoben je vpliv referenčnih skupin, po katerih se novinarji zgledujejo, pri čemer Hamada in drugi (2019, 154) izpostavljajo »tovarištvo« znotraj uredništev ter tudi »solidarnost«, predvsem med novinarji, ki delujejo v okoljih, zaznamovanih s protimedijskim nasiljem in z grožnjami, na primer v Kolumbiji.

Pregled literature kaže, da je novinarska svoboda kot percepcija pogojena z družbenozgodovinskim razvojem novinarstva in njegove tradicije, odvisna je od spreminjajočega se političnega, ekonomskega, organizacijskega in poklicnega konteksta. Na tej podlagi ugotavljamo, da je treba v nadaljnjem proučevanju vplivov na novinarske percepcije svobode lastnega delovanja upoštevati specifičen družbenozgodovinski kontekst medijskega okolja in tudi dejanske izkušnje novinarjev ter ukrepe novinarskih uredništev in medijev. Pri tem je treba upoštevati konceptualne razlike med novinarsko svobodo kot krovnim pojmom ter avtonomijo (,svoboda za') in neodvisnostjo (,svoboda od').

Novinarstvo, avtonomija in neodvisnost v Sloveniji

Glavne smeri razvoja medijev in novinarstva v Sloveniji so bile v zadnjih treh desetletjih podvržene »dolgi dvojni revoluciji« (Vobič 2023, 162, 163). Po eni strani je šlo za »posnemovalno revolucijo« (gl. Splichal 2001), ki je združevala dve skupini teženj – tistih, ki posnemajo zahodne tradicije, ideje in institucije, ter tistih, ki posnemajo oblastna razmerja iz preteklosti s procesi privatizacije, komercializacije in internacionalizacije. Po drugi strani je »digitalna revolucija« (Vobič 2023, 162; gl. tudi Vobič 2013; Kaluža in Slaček Brlek 2020) kljub demokratičnim potencialom in razkrivanju nekaterih pomanjkljivosti tradicionalnih medijev do temeljev pretresla tradicionalne poslovne modele medijev, okrepila paternalistične tendence v medijski sferi, razširila poblagovljenje novinarstva in zaostрила pritiske na delo v novinarskih uredništvih. Politične, ekonomske, kulturne in tehnološke spremembe medijev in novinarstva so se odrazile v preobrazbi tako prevladujoče koncepcije svobode medijev, pogojev za udejanjanje novinarstva v skladu z načelom javnosti kot tudi glavnih vplivov na novinarje in njihovo delo.

V dobrih treh desetletjih kapitalizma in parlamentarne demokracije lahko spremljamo kompleksne procese renacionalizacije, ki se kažejo z rekonfiguriranimi mehanizmi vplivanja političnih oblasti na upravljanje, delovanje in razvoj medijev (gl. Splichal 2001). Novinarska prizadevanja za avtonomijo novinarstva kot družbene institucije in neodvisno delo novinarjev hromijo tudi večplastna kriza javnih medijev (gl. tudi Splichal 2020), koncentracija, monopolizacija in internacionalizacija radijskega in televizijskega sektorja ter poglobljanje mnogotere krize tiskanih medijev (Vobič 2023). Te težnje se specifično odražajo na regionalni in lokalni ravni v političnih zlorabah občinskih medijev (Kučić 2019), odvisnosti medijev od države na podlagi rednega javnega financiranja in v problemih transparentnosti teh postopkov (Kerševan 2020, 62).

Vsakokratna politična oblast je na podlagi lastništva kontinuirano vstopala v uprave in nadzorne svete časopisnih podjetij in vplivala na imenovanje odgovornih urednikov ter ustroj uredništev (Kučić 2020) in s podjetji v državni lasti z oglaševanjem vplivala na prihodke medijev glede na partikularne preference (Mekina 2007). S prikrojevanjem medijske zakonodaje se je ozek politični vpliv nad mediji ohranjal v skladu s klientelistično-lobističnimi interesi, ki so se odražali v koncentraciji in nepreglednem prepletanju radijskega, časopisnega in revialnega trga, monopolizaciji na televizijskem trgu in v velikih poslih časopisnih lastnikov v drugih sektorjih ter krepili z uzakonjenimi mehanizmi nadzora javne radiotelevizije (gl. Vobič 2023). Prepletene paternalistične težnje političnih elit po nadzoru medijev in komercialne težnje po uporabi medijev kot orodja za maksimiziranje dobička ne le reproducirajo strukturne probleme, ki jih prinaša digitalizacija, temveč prispevajo k nadaljnjemu razvoju načinov omejevanja medijev in novinarstva (prav tam; gl. tudi Kaluža in Slaček Brlek 2020).

Te posebnosti paternalistično-komercialnega medijskega okolja v Sloveniji se odražajo na organizacijskih ravneh v medijih, ki se manifestirajo z upravljavskim nadzorom. V medijih se je normalizirala prepustnost »zidu« med uredništvom in poslovodstvom, kar odločilno zadeva razmerja moči znotraj medijskih organizacij (ob občasnih socialno-ekonomskih konfliktih ali politično-kulturnih napetostih). Specifično se to kaže na primeru študentskega medija Radio Študent in kontinuiranih konfliktov z ustanoviteljem pri oblikovanju letnega proračuna, ki ga pogojujejo partikularni interesi študentske politike (gl. Radilovič 2021). Vzporedno s tem procesom se uveljavljajo hibridi med novinarstvom in oglaševanjem, novinarje pa se nevede podreja ozkim komercialnim projektom ter v tem kontekstu pomembno določa teren operativnega nadzora nad novinarskim delom (Vobič 2020, 207–209). Hkrati raziskave (Vobič 2013; Kaluža in Slaček Brlek 2021; Bembič in Vobič 2021) razkrivajo univerzalno strategijo zniževanja stroškov, kar se odraža v postopnem krčenju števila delavcev v uredništvih, normalizaciji nestandardnega dela, integraciji uredništev, v dvigu intenzivnosti delovnega procesa ter prizadevanjih za preoblikovanje veččin in večopravilnosti v uredništvu. Z digitalizacijo so se ti procesi poglobili, saj se ni le intenziviral delovni proces, temveč se je preoblikoval tudi osnovni nabor novinarskih veščin v uredništvih. V tem korporativno-organizacijskem kontekstu sta Lah in Žilič Fišer (2012, 289) v okviru mednarodne raziskave *Globalni novinar* proučevala avtonomijo na delovnem mestu kot dejavnik zadovoljstva z delom in ugotovila, da je velika večina anketiranih novinarjev zadovoljnih z avtonomijo oziroma neodvisnostjo (83 %) (med njimi jih je 26 % izjemno zadovoljnih), medtem ko so nekoliko manj zadovoljni s plačo (52 %), z varnostjo zaposlitve (66 %) in uredniško politiko (53 %).

Vplivi na strukturnih in organizacijskih ravneh medijev se odražajo tudi na ravni novinarskega poklica, v katerem so se v treh desetletjih vzpostavili mehanizmi za krepitev

avtonomije in novinarske samoregulacije. Ti se sicer v kontekstu prepletenih ozkopoličnih in komercialnih pritiskov uveljavljajo predvsem kot »papirnati tiger« (Vobič, Brlek Slaček in Mance 2018). Profesionalizacija novinarstva in delo novinarjev sta namreč neločljivo povezana s poskusi ohranjanja klientelističnih omrežij v politiki in medijih (Kreft 2007), pri čemer je anketa med novinarji in politiki hkrati prepoznala »intenziven proces horizontalne mobilnosti« med novinarstvom in politiko v Sloveniji (Splichal 2009, 14). Vključenost novinarjev v omrežja politikov in vključenost politikov v omrežja novinarjev sta v Sloveniji skoraj povsem simetrični in zelo visoki, »tako rekoč incestni«, saj ni novinarja in ni politika, ki ne bi imel vsaj enega prijatelja ali dobrega znanca iz druge elitne skupine (prav tam). Prestopi novinarjev v (politične) odnose z javnostmi ter novinarski prevzemi funkcionskih in strokovnih položajev ob nastopu zadnje slovenske vlade leta 2022 so v javni razpravi odprli vprašanje, ali gre za ekscese ali sistemske probleme novinarstva. Podobna razprava je potekala, ko so novinarske in uredniške funkcije na RTV Slovenija zasedli svetovalci in predstavniki za odnose z javnostmi iz obdobja prejšnje vlade (2020–2022) oziroma njene glavne stranke.

Vplivi na novinarstvo in novinarje na višjih ravneh neposredno zadevajo njihove odnose s subjekti novinarskega dela na medmrežju in zunaj njega. V zadnjih treh letih so se ti odnosi zaostri, kar kaže tudi spletna platforma DNS Prijavi napad. Ta od januarja 2021 do julija 2024 beleži 74 novinarskih prijav groženj in napadov na osebno ali profesionalno integriteto, nadlegovanj na družbenih omrežjih in drugje na medmrežju ter verbalnih in tudi fizičnih napadov. Medtem ko nekateri najvišji predstavniki politične oblasti v svojem javnem komuniciranju ponižujejo novinarje, predvsem novinarke (gl. STA 2022), so orkestrirana nadlegovanja in napadalni govor s strani političnih podaljškov na medmrežju postali del novinarskega vsakdana (gl. tudi Splichal idr. 2020). Po fizičnem napadu na novinarja Večera in pozneje poslanca Mira Petka leta 2001, ki je takrat pisal o stranpoteh tranzicije na Koroškem (STA 2001), nasilja in neposrednega ogrožanja novinarjev zaradi njihovega dela do protestov med epidemijo v letih 2020 in 2021 ni bilo. Po letu 2021 pa so napadalci z udarci v glavo poškodovali fotografa (DNS 2020), protestniki so zavzeli studio dnevnoinformativnega programa Televizije Slovenija (Rtvslo.si 2021) in poskušali vdreti v medijsko hišo N1, ki je začasno zaustavila neposredni prenos (N1info.si 2021).

Raziskovalna vprašanja in metodologija

Raziskovalna vprašanja

Proučevanje novinarskih percepcij vplivov je ključno za razumevanje odnosa med strukturnimi omejitvami medijev in novinarskim delovanjem, saj skozi prizmo zunanjih in notranjih dejavnikov omogoča vpogled v upravljavsko prilagajanje strateških ciljev medijskih organizacij ter s tem povezan operativni nadzor uredništev, novinarjev in njihovega dela. V tem analitičnem okviru se lotevamo dinamik novinarske svobode, in sicer kot ‚svobode za‘ (tj. avtonomnost – prisotnost pogojev, sposobnosti in priložnosti delovanja v skladu z moralnimi in etičnimi načeli, vrednotami in s prepričanji novinarjev) ter kot ‚svobode od‘ (tj. neodvisnost – odsotnost ovir, omejitev in vmešavanja različnih dejavnikov novinarskega delovanja).

Cilj empirične študije je na podlagi anketnih podatkov, zbranih za namen študije *Svetovi novinarstva*, prepoznati novinarske percepcije neodvisnosti in avtonomije ter jih

pojasnjevati v kontekstu družbenozgodovinskih posebnosti razvoja paternalistično-komercialnega medijskega okolja v Sloveniji in dejanskih korporativno-organizacijskih pogojev novinarskega delovanja. Da bi to bolje razumeli, se lotevamo študije percepcij različnih tipov vplivov, pri čemer dozrajšnje raziskovanje dopolnjujemo s študijo njihove prisotnosti v različnih oblikah medijskega lastništva in glede na odločevalsko hierarhijo v uredništvu. Z analizo anketnih podatkov bomo proučili tudi percepcije vplivov na oceno osebne svobode pri izbiranju tem prispevkov in vključevanju oziroma poudarjanju določenih vidikov v novinarskih prispevkih ter tako oblikovali prizmo, skozi katero bomo lahko opazovali kompleksna razmerja med svobodo, avtonomijo in neodvisnostjo v novinarstvu. Da bi se raziskovalnega cilja lotili, si postavljamo naslednja raziskovalna vprašanja:

RV 1: *Kateri so ključni tipi vplivov na novinarsko delo?*

RV 1 a): V kolikšni meri so različni tipi vplivov prisotni v različnih oblikah medijskega lastništva?

RV 1 b): V kolikšni meri so različni tipi vplivov prisotni glede na uredniško hierarhijo?

RV 1 c): Kakšen je odnos med različnimi tipi vplivov na novinarsko svobodo?

RV2: *Kaj vpliva na oceno novinarske svobode?*

Vzorčenje

Zaradi pomanjkanja podatkov o populaciji novinarjev na nacionalni ravni, kot bi bil centralni register novinarjev, oblikovanje reprezentativnega vzorca ni bilo izvedljivo. Pri oblikovanju vzorca smo k sodelovanju povabili največji poklicni novinarski združenji Društvo novinarjev Slovenije (DNS) in Sindikat novinarjev Slovenije (SNS) ter v vzorec vključili njuno članstvo. Četudi gre za največji organizaciji, vsi novinarji vanju niso vključeni, zato smo vzorec razširili in vključili tudi novinarje medijev, ki so vpisani v Razvid medijev pri Ministrstvu za kulturo, v katerega bi se morali pred začetkom izvajanja dejavnosti prijaviti vsi izdajatelji medijev v Sloveniji.

Gre za javno dostopen vir podatkov na nacionalni ravni, toda za potrebe oblikovanja vzorca anketirancev je register (pre)širok. Vanj so vključene raznolike publikacije, kot so mediji z nizko periodiko, znanstvene in strokovne revije, glasila društev, spletni blogi in spletna mesta političnih strank, zato smo iz registra odbrali medije, ki uredniško ustvarjajo in posredujejo novice, kot so opredeljene v raziskavi *Svetovi novinarstva* (WJS 2021/2022, 2), »kot tematike, ki obsegajo dejstvene informacije o aktualnih zadevah, njihovo analizo ali komentar ter katero koli njihovo kombinacijo«.

V študiji tako razumemo novičarske medije kot izvirne uredniške produkte (npr. časopis, novičarski magazin, televizijski kanal, spletna novičarska stran ali radijska postaja) z jasno prepoznavnim poudarkom na zagotavljanju novic. Medijski viri, ki ne vsebujejo nobenih uredniških vsebin, kot so radijske postaje ali programi, ki predvajajo samo glasbo, so bili iz raziskave izključeni.

Pomemben selekcijski kriterij je bila tudi prisotnost poklicnih novinarjev, saj so med anketiranci – sledeč skupni mednarodni metodologiji raziskave *Svetovi novinarstva* (WJS 2021/2022, 1, 2) – lahko vključene samo osebe, ki redno iščejo, opisujejo, analizirajo, interpretirajo, umeščajo v kontekst, urejajo, proizvajajo, predstavljajo ali prikazujejo dejansko osnovane informacije o zadevah, ki bi lahko bile zanimive za širšo javnost (novice), v katerikoli obliki besedila, zvoka in (ali) slike ali medija. Te osebe to počnejo s posredovanjem ali z interpretacijo informacij širši skupini ljudi, brez pričakovanja osebne koristi zaradi razkritja informacij. Novinar je po tej definiciji lahko zaposlen v enem ali več novičarskih medijih (za polni

ali krajši delovni čas, na podlagi kratkoročnih ali stalnih pogodb ali v kateri koli njihovi različici), lahko pa je tudi samozaposlen, pri čemer lahko zaseda različne uredniške položaje znotraj novičarske organizacije. V raziskavo so bili vključeni tisti, ki opravljajo novinarsko delo za vsaj polovico delovnega časa in iz naslova tega dela prejmejo vsaj polovico svojega dohodka.

Anketiranje

Anketiranje je potekalo v spletni aplikaciji 1ka z uporabo sistema personaliziranih vabil (kar je anketirancu onemogočalo večkratno izpolnjevanje ankete), in sicer v dveh valovih: med 1. 3. in 5. 6. 2023 ter med 16. 11. in 4. 12. 2023. V SNS so anketo razposlali 700 članom, v DNS pa 503 članom. Na podlagi selekcioniranja medijev iz Razvida medijev smo vzpostavili stik še s 183 mediji/medijskimi uredništvi in pridobili še 898 kontaktnih podatkov novinarjev, ki jim je bila anketa razposlana. Skupna stopnja odziva je znašala 16,1 %. V končni analizi je tako vključenih 339 anketirancev. V skladu z idejo dostopnosti javnih podatkov so podatki, na katerih temelji študija, na voljo pri avtorjih članka na podlagi utemeljene zahteve.

Med sodelujočimi se jih je 57 % opredelilo kot novinarjev, 26 % kot urednikov, 12 % kot novinarjev in urednikov, 2 % kot novinarjev/napovedovalcev in 2 % kot napovedovalcev. Med anketiranci je tudi fotograf in urednik napovedovalec. Povprečna starost anketirancev je 44 let, povprečna poklicna doba pa 20 let. Velika večina (84 %) je polno zaposlenih v novinarstvu s prihodki izključno iz novinarskega dela. Povprečno število delovnih ur, ki jih anketiranci opravijo na teden, je precej visoko, saj znaša 44 ur. 46 % anketirancev deluje pri zasebnem komercialnem mediju, 35 % na javni radioteleviziji, 5 % v medijih s statusom posebnega pomena, 5 % pri Slovenski tiskovni agenciji, 4 % v zasebnem nepridobitnem mediju, 5 % pa v drugih medijih, ki jih ni mogoče uvrstiti med naštetе kategorije. Med anketiranci je nekoliko več oseb ženskega spola (57 %).

Četudi smo se posluževali medijskega razvida predvsem zato, da bi v vzorec anketirancev – poleg novinarjev pri lokalnih in komercialnih medijih – vključili tudi novinarje medijev, ki pokrivajo širši spekter življenjskostilnih tem in so političnonazorsko opredeljeni, med anketiranci prevladujejo člani poklicnih novinarskih organizacij, novinarji, zaposleni za polni delovni čas in s pogodbo o zaposlitvi za nedoločen čas (84,4 %), novinarji na vodilnih in odgovornih položajih, novinarji z delovnimi izkušnjami in v srednjih letih (86 % anketirancev je rojenih med letoma 1963 in 1993) ter tisti, ki jim novinarstvo predstavlja edini vir dohodka (74 %). Zaradi tovrstne starostne, statusne in socialne strukture anketirancev trdimo, da vzorec anketirancev odraža »jedrni del« slovenskega novinarstva.

Operacionalizacija ključnih pojmov in analiza

Vprašanja, ki merijo vpliv različnih notranjih in zunanjih dejavnikov na novinarsko delo, smo uporabili kot indikatorje za razumevanje odnosov med ključnimi pojmi, povezanimi z novinarsko svobodo, avtonomijo in neodvisnostjo (Splichal 2024).

Novinarsko svobodo razumemo kot prisotnost oz. odsotnost zunanjih ovir, omejitev, prisile ali vmešavanja, ki bi lahko vplivali na odločitve in delovanje posameznikov ali institucij (prav tam), ter vključuje novinarsko neodvisnost in novinarsko avtonomijo. Prisotnost in intenziteto v raziskavi merimo z vprašanjema o zaznani stopnji osebne svobode pri izbiri tem in vključevanju ali poudarjanju določenih vidikov zgodbe.

Novinarska avtonomija je pozitiven vidik novinarske svobode (,svoboda za'). Predstavlja pogoje, sposobnosti, vire in priložnosti, ki omogočajo uresničevanje ciljev v skladu

z lastnimi moralnimi načeli, vrednotami in prepričanji. Določajo jo tri dimenzije legitimacije: *osebna*, ki izraža vpliv osebnih vrednot in prepričanj novinarjev ter omogoča, da sledijo svojim ciljem v skladu z lastnimi etičnimi standardi; *profesionalna*, ki temelji na mehanizmi samoregulacije, kot so etični kodeksi in delovanje novinarskih združenj, ter zagotavlja profesionalne standarde in legitimnost novinarskega dela, in *dimenzija javnosti*, ki se opira na načelo javnosti kot temelj za vrednotenje kakovosti novinarstva in medijev, pri čemer povratne informacije občinstev odražajo zaznane potrebe in pričakovanja javnosti. Na podlagi omenjenih dimenzij novinarsko avtonomijo merimo z naslednjimi indikatorji:

- a) s stopnjo vpliva osebnih vrednot in prepričanj;
- b) s stopnjo vpliva novinarske etike;
- c) s stopnjo vpliva povratnih informacij občinstev na novinarsko delo;
- č) s stopnjo vpliva medijskih zakonov in regulacije.

Novinarska neodvisnost zadeva negativni vidik svobode (,svoboda od'). Predstavlja odsotnost zunanjih vplivov, omejitev, prisile ali vmešavanja, ki bi lahko ogrozili avtonomijo posameznika ali institucije pri sprejemanju odločitev in izvajanju dejanj (prav tam). Ključni dejavniki, ki lahko omejujejo novinarsko neodvisnost, so *politično(ideološko)-ekonomski pritiski* in vplivi *uredniške politike*. Na podlagi omenjenih dimenzij novinarsko neodvisnost merimo z naslednjimi indikatorji:

- a) s stopnjo vpliva politikov, državnih uradnikov, državne cenzure, verskih združenj in cerkve ter s stopnjo vpliva lastnikov medijskih hiš, poslovnih direktorjev medijske hiše, poslovnežev, oglaševalcev, predstavnikov za odnose z javnostmi, pričakovani glede doseganja poslovnih rezultatov, konkurenčnih novičarskih organizacij ter uporabe podatkov, kot so raziskave občinstva;
- b) s stopnjo vpliva uredniške politike, vključno z vlogo urednikov in glavnih urednikov ter samocenzure.

V analizi vplivov na novinarsko svobodo uporabljamo tudi vprašanja o stopnji vpliva oseb iz ožjega *osebnega kroga* anketiranca, kot so sodelavci v uredništvu, novinarski kolegi iz drugih medijev, prijatelji, znanci in družina, in vprašanja o vplivu virov pri *pridobivanju informacij*, kot so dostopnost virov informacij, odnos z viri informacij, vpliv zagovorniških skupin, znanstvenikov ali zdravstvenih strokovnjakov in časovnih omejitev.

Namen kategorizacije indikatorjev je orientacijske narave, saj kategorije niso določene, temveč se bodo oblikovale na podlagi pridobljenih podatkov. Predhodna kategorizacija je okvir za raziskovanje, pri čemer bodo šele izvedene analize omogočile natančno opredelitev končnih kategorij in njihovo vsebinsko utemeljitev.

Sklop vprašanj o možnih notranjih in zunanjih dejavnih vpliva na novinarsko delo, na katera so anketiranci odgovarjali na podlagi 5-stopenjske lestvice (od 1 – nima vpliva do 5 – zelo velik vpliv), uporabljamo za identifikacijo ključnih tipov vplivov na novinarsko delo. Z namenom višje veljavnosti podatkov sta bili med možnimi odgovori tudi možnosti »ne vem« in »ni relevantno za moj medij«. Vprašanja sta merili dve dimenziji dejavnikov vpliva; vprašanja o notranjih dejavnih vpliva so ugotavljala vplive na *medij*, tj. »Kolikšen je vpliv vsakega izmed naštetih dejavnikov na *medij*, pri katerem opravljate novinarsko delo«, medtem ko so bila pri merjenju zunanjih dejavnikov vprašanja oblikovana tako, da so anketiranci odgovarjali o vplivu na njihovo delo, tj. »V kolikšni meri naslednji dejavniki vplivajo na vaše delo«.

Iz odgovorov v omenjenih sklopih smo izključili vprašanja, povezana z vplivom vojske, pravojaških skupin, organiziranega kriminala in terorističnih organizacij, saj je bila stopnja

odgovorov izjemno nizka. Posledično smo v analizo vključili 29 vprašanj – indikatorjev potencialnih dejavnikov vpliva na novinarsko delo.

V programskem paketu SPSS smo s hierarhičnim razvrščanjem določili najprimernejše število skupin in z metodo voditeljev (K-means) identificirali ključne skupine glede na različne tipe vpliva na novinarsko delo. Vrednosti skupin pri posameznem indikatorju oziroma dejavniku so prikazane s standardiziranimi vrednostmi centroidov, ki kažejo, koliko je podatkovna točka oddaljena od povprečja glede na standardni odklon. Pozitivna Z-vrednost pomeni, da je vrednost nad povprečjem in nasprotno, negativna Z-vrednost pomeni, da je vrednost pod povprečjem.

Da bi podrobneje analizirali percepcijo vplivov na novinarsko delo, smo dodatno analizirali podatke o primarnem lastništvu medija, pri katerem anketiraneec opravlja novinarsko delo. Spremenljivko smo razdelili v tri kategorije. V prvo uvrščamo medije v zasebnem lastništvu, v drugo medije v javnem in državnem lastništvu, med katere poleg RTV Slovenija uvrščamo tudi Slovensko tiskovno agencijo (STA), ki je v lasti države, v tretjo pa skupnostne in neprofitne medije z drugačnim lastništvom od omenjenih.

Tudi spremenljivka položaj anketirancev v uredniški hierarhiji je razdeljena v tri kategorije, urejene v ordinalni obliki. V prvo uvrščamo anketirance, ki ne opravljajo vodstvenih ali strateških vlog (novinarje), v drugo tiste s srednjimi vodstvenimi vlogami z operativno odgovornostjo (redaktorje in urednike) ter v tretjo tiste z vodstvenimi vlogami s strateško odgovornostjo (glavne in odgovorne urednike).

Novinarsko svobodo smo operacionalizirali na podlagi dveh indikatorjev, merjenih na 5-stopenjski lestvici (1 – nič svobode, 5 – popolna svoboda). Prvi indikator je zajemal stopnjo osebne svobode novinarjev pri izbiri tem novinarskih prispevkov, drugi pa stopnjo osebne svobode pri odločitvah glede vključevanja in poudarjanja določenih vidikov v zgodbo.

Rezultati

Močni vplivi na novinarsko delo se na notranji ravni odražajo na podlagi dejavnikov, kot so uredniški nadzor (uredniki in glavni uredniki; povprečje = 4,1; standardni odklon = 1,0), etika (4,0/1,0), ter uredniška politika (3,9/1,0). Na zunanji ravni pa prevladujeta vpliv dostopa do informacij (3,8/0,9) in časovnih omejitev (3,8/1,0).

Zmerni vpliv na delo novinarjev se na notranji ravni odraža na podlagi dejavnikov, kot so vpliv kolegov v uredništvu in dostopnost virov informacij (oboje 3,5/1,0), poslovnih direktorjev (3,4/1,4), dostopa do virov informacij (3,5/1,0), osebnih vrednot in prepričanj (3,4/1,1), pričakovanj glede dobička (3,1/1,4) ter vpliva lastnikov (3,1/1,5). Med zunanjimi dejavniki pa zmerno vplivajo medijski zakoni in regulacija (3,2/1,0), odnosi z viri informacij (3,1/1,0), raziskave občinstev (3,0/1,3), povratne informacije občinstev (2,9/0,9) in znanstveniki (2,7/1,2).

Nizki vplivi na novinarsko delo se na notranji ravni kažejo pri samocenzuri (2,5/1,0) in oglaševalskih zahtevah (2,4/1,2). Zunanji dejavniki z nizkim vplivom vključujejo konkurenčne medijske organizacije (2,5/1,0), kolege iz drugih medijev (2,4/0,9), predstavnike za odnose z javnostmi (2,2/1,0), prijatelje, znance in družino (2,1/0,9), politike (1,8/1,0), vladno cenzuro (1,7/1), poslovneže (1,7/0,9), vladne uradnike (1,6/0,9), policijo (1,5/0,8) in verske skupine (1,4/0,7).

Štiri skupine novinarjev glede na tipe vplivov na novinarsko delo

V odgovorih anketirancev smo identificirali štiri skupine novinarjev glede na ključne tipe vplivov na njihovo delo (tabela 1).

Novinarji pod vplivom pomembnih drugih (n = 66,32 %). Na novinarsko delo te skupine anketiranih novinarjev nadpovprečno vplivajo ljudje ali skupine, ki pomembno vplivajo na oblikovanje posameznikovega vedenja, vrednot, prepričanj ali identitete, t. i. pomembni drugi, kar se kaže predvsem v najvišjih vrednostih dejavnikov *prijatelji, znanci in družina* (0,63), *sodelavci v uredniški ekipi* (0,52), *uredniki in glavni uredniki* (0,43) ter *kolegi pri drugih medijih* (0,55). Prav tako pomembna je vloga zunanjih dejavnikov, kot so *povratne informacije občinstva* (0,51) in *dostop do informacij* (0,47) ter tudi *zagovorniških skupin* (0,5) in *znanstvenikov* (0,48). Skupino zaznamujejo nadpovprečne vrednosti pri vseh indikatorjih razen tistih, ki merijo poslovne dejavnike, kot so *pričakovanja glede dobička* in *oglaševalske zahteve* (oboje -0,05), kar kaže, da je skupina manj pod vplivom poslovnih ali dobičkonosnih imperativov. Podobno kot v skupini avtonomnih novinarjev, ki jo prepoznavamo v nadaljevanju, izkazuje tudi ta skupina nadpovprečne vrednosti pri indikatorjih *novinarska etika* (0,27) ter *osebne vrednote in prepričanja* (0,22), medtem ko v primerjavi z njima poudarja tudi pomen *medijskih zakonov in regulacije* (0,40).

Avtonomni novinarji (n = 62,30 %). Skupino zaznamujejo podpovprečne vrednosti pri vseh merjenih indikatorjih, razen ko gre za vpliv *novinarske etike* (0,3) ter v manjši meri *osebni vrednot in prepričanj* (0,1). Med drugim je za skupino med vsemi skupinami najznačilnejši najmanjši vpliv *samocenzure* (-0,5). V primerjavi s prejšnjo skupino v manjši meri zaznavajo notranje poslovne dejavnike vpliva, kar se kaže v negativnih vrednostih poslovno-ekonomskih indikatorjev, kot so *poslovni direktorji medijske hiše* (-1,1), *lastniki* (-0,9) in *pričakovanja o doseganju poslovnih rezultatov* (-0,8). Manjši je tudi vpliv indikatorjev, ki merijo zunanje dejavnike, kot so *vladni uradniki, politiki* (oboje -0,6) in *poslovneži* (-0,6).

Novinarji pod poslovno-ekonomskimi vplivi (n = 50,24 %). To skupino zaznamujejo vplivi, ki izvirajo iz gospodarske dejavnosti medija. Med vrednosti, ki so najbolj nadpovprečne in so značilne za to skupino, spada sklop notranjih poslovno-ekonomskih dejavnikov, ki vplivajo na novinarsko delo, kot so *poslovni direktorji medijske hiše* (0,43), *lastniki* (0,41) in *pričakovanja glede dobička* (0,38). Poleg tega imajo novinarji v tej skupini podpovprečno nižje vrednosti pri vplivih zunanjih dejavnikov pri pridobivanju in objavljanju informacij, npr. *dostop do informacij* (-0,64), *odnos z viri informacij* (-0,64), *časovne omejitve* (-0,48), *medijska zakonodaja in regulacija* (-0,51), *državna cenzura* (-0,42) in *novinarska etika* (-0,4).

Novinarji pod politično-poslovnimi vplivi (n = 31,15 %). Vpliv političnih in vladnih dejavnikov se kaže skupaj s poslovnim in z oglaševalskim pritiskom. Skupino sestavljajo novinarji, pri katerih se kažejo nadpovprečne vrednosti indikatorjev, kot so *državni uradniki* (1,6), *politiki* (1,5), *predstavniki za odnose z javnostmi* (1,2) in *državna cenzura* (1,2). Nekoliko šibkejši, a kljub temu pomemben vpliv na to skupino novinarjev se kaže pri sklopu indikatorjev, ki merijo ekonomske vplive, izražene z močnim vplivom *poslovnežev* (1,4), *poslovnih direktorjev in oglaševalskih zahtev* (oboje 0,8). Podpovprečno nižje vrednosti imajo pri vplivih notranjih dejavnikov, in sicer *novinarska etika* (-0,7) ter *osebne vrednote in prepričanja* (-0,5).

Tabela 1: Tipologija anketirancev glede na zaznane vplive na novinarsko delo, izražena v standardiziranih odstopanjih od povprečne vrednosti (polkrepko označene vrednosti so večje od 0,4)

		Novinarji pod vplivom pomembnih drugih	Avtonomni novinarji	Novinarji pod poslovno-ekonomskimi vplivi	Novinarji pod politično-poslovnimi vplivi	
DEJAVNIKI	NOTRANJI	Sodelavci v uredništvu	0,52	-0,31	0,01	0,07
		Uredniki in glavni uredniki	0,43	-0,77	0,12	0,14
		Poslovni direktorji medijske hiše	-0,07	-1,06	0,43	0,79
		Lastnik/-i medijske hiše	0,00	-0,92	0,41	0,74
		Uredniška politika	0,36	-0,67	0,10	0,35
		Oglaševalci	-0,05	-0,71	0,22	0,75
		Pričakovanja o doseganju poslovnih rezultatov	-0,06	-0,81	0,38	0,57
		Raziskave občinstva in drugi podatki	0,24	-0,65	0,15	0,08
		Dostopnost virov informacij	0,35	-0,07	-0,30	-0,15
		Časovne omejitve	0,36	-0,24	-0,48	0,35
		Novinarska etika	0,27	0,32	-0,36	-0,70
		Samocenzura	0,15	-0,46	-0,02	0,47
		Osebnе vrednote in prepričanja	0,22	0,12	-0,03	-0,50
		ZUNANJI	Novinarski kolegi iz drugih medijev	0,55	-0,41	-0,24
	Prijatelji, znanci in družina		0,63	-0,40	-0,21	0,29
	Povratne informacije občinstev		0,51	-0,28	-0,29	0,09
	Konkurenčne novičarske organizacije		0,53	-0,47	-0,22	0,59
	Medijski zakoni in regulacija		0,40	-0,28	-0,51	0,18
	Dostopnost informacij		0,48	-0,11	-0,64	0,08
	Državna cenzura		0,25	-0,55	-0,42	1,22
	Državni uradniki		0,13	-0,58	-0,34	1,55
	Politiki		0,05	-0,64	-0,35	1,52
	Poslovneži		0,12	-0,63	-0,06	1,44
	Predstavniki za odnose z javnostmi		0,08	-0,49	-0,38	1,15
	Odnos z viri informacij		0,17	-0,38	-0,41	0,41
	Policija		0,34	-0,48	-0,33	1,15
	Zagovorniške skupine	0,51	-0,62	-0,35	0,48	
Znanstveniki ali zdravstveni strokovnjaki	0,48	-0,15	-0,49	0,06		
Verska združenja in cerkve	0,31	-0,37	-0,31	0,86		

Odnos med tipi vplivov na novinarsko delo z lastništvom, s statusom in z organizacijsko strukturo medija

Natančno polovica anketirancev (tabela 2) je zaposlena v zasebnih medijih, sledijo zaposleni v javnih/državnih medijih (35,3 %), medtem ko anketiranci, zaposleni v skupnostnih, neprofitnih in medijih z drugačno obliko lastništva, predstavljajo najmanjši delež (14,7 %). Anketiranci, zaposleni v medijih s tržnimi viri financiranja, tj. v zasebnih in skupnostnih oziroma neprofitnih medijih (tabela 3), izkazujejo tudi najvišjo prisotnost poslovno-ekonomskih vplivov. Po drugi strani so novinarji, pri katerih se kaže tako nadpovprečen vpliv novinarske etike ter osebnih vrednot in prepričanj kot skupina, v kateri prevladuje vpliv pomembnih drugih, v večji meri zaposleni v organizacijah v javnem in državnem lastništvu. To hkrati zaznamuje tudi izkazana podpovprečno nižja stopnja politično-poslovnega vpliva, ki je celo nižji kot v komercialnih medijih, pri katerih naj bi politični akterji imeli bolj posredne vzvode vplivanja.

Med anketiranci, zaposlenimi v zasebnih medijih, jih dobra polovica (55,6 % vzorca) opravlja delo v medijih z nacionalnim dosegom, tretjina (33,3 % vzorca) v 15 regionalnih medijih in desetina (11,1 %) v petih medijih s transnacionalnim dosegom. Glede na lokacijo sedeža komercialnega medija jih je dobra polovica (57,8 % celotnega vzorca) zaposlenih v 26 medijih s sedežem v prestolnici, tretjina (28,9 %) v 13 medijih, ki delujejo na preostalih urbanih območjih, in desetina (11,1 %) v petih medijih s sedežem na podeželju, pri čemer eden od anketirancev ni navedel geografske lokacije sedeža medija.

Tabela 2: Porazdelitve med skupinami glede na primarno lastništvo medija

		Komercialni	Javni, državni	Skupnostni, neprofitni, drugo	Skupaj
Pomembni drugi	n	34	26	6	66
	% znotraj skupine	51,5 %	39,4 %	9,1 %	100,0 %
	% znotraj tipa lastništva	33,3 %	36,1 %	20,0 %	32,4 %
Avtonomni	n	23	29	8	60
	% znotraj skupine	38,3 %	48,3 %	13,3 %	100,0 %
	% znotraj tipa lastništva	22,5 %	40,3 %	26,7 %	29,4 %
Ekonomsko-poslovni	n	28	12	9	49
	% znotraj skupine	57,1 %	24,5 %	18,4 %	100,0 %
	% znotraj tipa lastništva	27,5 %	16,7 %	30,0 %	24,0 %
Politično-poslovni	n	17	5	7	29
	% znotraj skupine	58,6 %	17,2 %	24,1 %	100,0 %
	% znotraj tipa lastništva	16,7 %	6,9 %	23,3 %	14,2 %
Skupaj	n	102	72	30	204
	% znotraj skupine	50,0 %	35,3 %	14,7 %	100,0 %
	% znotraj tipa lastništva	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Skupnostne, neprofitne in druge medijske organizacije ključno prispevajo k raznolikosti mnenj in načinov poročanja, ki sooblikujejo javni diskurz, a obenem podatki kažejo, da so tam politični vplivi najbolj prisotni. K temu prispeva tudi specifična organizacijska struktura teh medijev, ki so pogosto manjši, tesno povezani z regionalnim oziroma lokalnim okoljem in s skupnostjo ter odvisni od financiranja s strani države (tj. Redni letni javni projektni razpis za sofinanciranje programskih vsebin medijev).

Tipi vplivov in uredniška hierarhija

Med anketiranci, ki so sodelovali v raziskavi, je skoraj polovica (98) novinarjev, ki v organizaciji nimajo vodstvene ali strateške vloge (tabela 3). Nadaljnjih 85 anketirancev (42 %) ima srednjo vodstveno vlogo z operativno odgovornostjo in približno desetina (21 anketirancev) z vodstveno vlogo s strateško odgovornostjo. S testom ANOVA je bilo ugotovljeno, da je uredniška hierarhija statistično značilno povezana s stopnjo osebne svobode pri izbiri prispevkov ($F = 15,7$; $p = 0,000$) ter s stopnjo svobode pri poudarjanju določenih vidikov zgodbe ($F = 7,2$; $p = 0,001$).

Novinarji brez vodstvenih funkcij zaznavajo precej manjšo stopnjo svobode pri izbiri zgodb v primerjavi s tistimi v srednji vodstveni vlogi z operativnimi odgovornostmi (redaktorji in uredniki), pri čemer je razlika v povprečju $-0,393$ ($p = 0,000$). Razlika je še izrazitejša v primerjavi z novinarji v vodstvenih vlogah s strateškimi odgovornostmi (glavni in odgovorni uredniki), ki znaša $-0,829$ ($p = 0,000$). Prav tako redaktorji in uredniki občutijo manjšo stopnjo svobode pri izbiri zgodb kot glavni in odgovorni uredniki ($-0,436$; $p = 0,036$). Pri svobodi pri poudarjanju določenih vidikov zgodbe je razlika v povprečju med novinarji brez vodstvenih funkcij ter redaktorji in uredniki $-0,138$ ($p = 0,464$), kar ni statistično značilno. Toda statistično značilna je razlika med novinarji brez vodstvenih funkcij in glavnimi oziroma odgovornimi uredniki ($-0,625$; $p = 0,001$). Podobno velja za primerjavo med redaktorji in uredniki ter glavnimi in odgovornimi uredniki, saj razlika znaša $-0,487$ ($p = 0,013$).

Glede na porazdelitve je v vseh položajih uredniške hierarhije (najbolj) prisotna skupina z osebnim vplivom (vpliv kolegov iz uredništva in posameznikovih pomembnih drugih), ki je najizrazitejša med glavnimi in odgovornimi uredniki (47,6 %). Delež anketirancev, ki pravijo, da je njihovo delo pod izrazitejšim političnim vplivom, je najvišji med tistimi, ki niso na vodstvenem ali strateškem položaju. Večja zastopanost skupine anketirancev na vodilnih položajih bi nam omogočila oblikovanje veljavnejših in zanesljivejših zaključkov.

Odnos med tipi vplivov na novinarsko delo, primarnim lastništvom medija in novinarsko hierarhijo na novinarsko svobodo

Skupina novinarjev, ki v odgovorih izkazuje visoko stopnjo avtonomije, izkazuje najvišje povprečne ocene pri obeh vidikih novinarske svobode, zlasti pri svobodi odločanja o tem, katere vidike poudariti (4,1) (tabela 4). Tudi skupina novinarjev, ki izkazuje nadpovprečen osebni vpliv pomembnih drugih, izkazuje zmerno do visoko stopnjo pri obeh vidikih novinarske svobode, pri izbiri zgodb (3,8) in poudarjanju določenih vidikov (4,0). Nekoliko nižje ocene pri obeh vidikih novinarske svobode izraža skupina novinarjev, ki občutijo poslovno-ekonomske vplive. Obenem je ocena svobode medijev (3,4) nižja, kar nakazuje, da ekonomski dejavniki lahko omejujejo splošno medijsko svobodo. Skupina novinarjev pod politično-poslovnimi vplivi najnižje ocenjuje različne dimenzije medijske svobode, zlasti svo-

Tabela 3: Porazdelitev skupin glede na položaj anketirancev v uredniški hierarhiji

		Položaj v uredniški hierarhiji			
		Brez vodstvene ali strateške vloge (novinarji)	S srednjo vodstveno vlogo z operativno odgovornostjo (redaktorji in uredniki)	Vodstvena vloga s strateško odgovornostjo (glavni in odgovorni uredniki)	Skupni delež celote
TIP VPLIVA	Poslovno-ekonomski	21,4 % (21)	29,4 % (25)	14,3 % (3)	24 % (49)
	Avtonomni	28,6 % (28)	30,6 % (26)	28,6 % (6)	29,4 % (60)
	Politično-poslovni	17,3 % (17)	12,9 % (11)	9,5 % (2)	14,7 % (30)
	Pomembni drugi	32,7 % (32)	27,1 % (23)	47,6 % (10)	31,9 % (65)
Skupni delež celote		48 % (98)	41,7 % (85)	10,3 % (21)	100 % (204)

bodo medijev (3,0), kar nakazuje pomembne politične omejitve ali pritiske, ki zadevajo novinarsko avtonomijo. Enako povprečno oceno svobode medijev v Sloveniji izkazujejo glavni in odgovorni uredniki, izmed katerih je petina ocenila, da v Sloveniji mediji »niso svobodni«.

Analiza je pokazala statistično značilno pozitivno povezanost med položajem v uredniški hierarhiji in svobodo pri izbiri tem prispevkov ($X^2 = 34,4$; $p < 0,001$) ter med položajem v uredniški hierarhiji in odločitvami o vključevanju določenih vidikov v zgodbo ter njihovem poudarjanju ($X^2 = 14,6$; $p = 0,023$). Po drugi strani pa uredniška hierarhija ni statistično značilno povezana z oceno svobode medijev v Sloveniji.

Vpliv na oceno osebne svobode pri izbiranju tem prispevkov in vključevanju oziroma poudarjanju določenih vidikov v zgodbo

Pri analizi vpliva na oceno osebne svobode pri izbiranju tem prispevkov ter vključevanju oziroma poudarjanju določenih vidikov v zgodbo uporabljamo diskriminantno analizo. V tej analizi hierarhične vrednosti obeh odvisnih spremenljivk na lestevici obravnavamo kot kategorije, s ciljem identificirati spremenljivke, ki najboljše diskriminirajo med različnimi vrednostmi. Z analizo smo pri oceni osebne svobode pri izbiranju tem novinarskih prispevkov identificirali tri latentne spremenljivke (funkcije) (tabela 5), ki vplivajo na variabilnost podatkov med skupinami ocen osebne svobode:

Prva funkcija edina statistično značilno ($p < 0,001$) loči med skupinami anketirancev z različnimi stopnjami osebne svobode pri izbiranju tem prispevkov in pojasnjuje 59,8 % variabilnosti med stopnjami. Najmočnejše korelacije se kažejo pri vprašanih, ki merijo tako zunanji vpliv političnih akterjev kot tudi notranje vplive lastnikov in poslovnih direktorjev na novinarsko delo, ter uredniške in poslovno-upravljaljske vplive pri izbiranju teme novinarskih prispevkov. Značilna je negativna korelacija z novinarsko etiko in s povratnimi informacijami občinstev.

Druga funkcija ($\text{sig.} = ,317$) pojasnjuje 29,7 % variabilnosti in ima najvišje korelacijske vrednosti pri spremenljivkah, ki merijo vplive kolegialnih odnosov, in negativno korelacijo z vplivom konkurenčnih novinarskih organizacij in medijsko regulacijo.

Tretja funkcija ($\text{sig.} = ,914$) pojasnjuje preostalih 10,4 % variabilnosti.

Tabela 4: Povprečne ocene percepcije lastne novinarske svobode in medijske svobode (1 – nič, 5 – popolna stopnja svobode) glede na tipe vplivov na novinarsko delo, primarno lastništvo medija in novinarsko hierarhijo

	Koliko osebne svobode imate pri izbiranju tem prispevkov?	Koliko osebne svobode imate pri odločitvah o vključevanju/poudarjanju določenih vidikov v zgodbo?	Kako ocenjujete svobodo medijev v Sloveniji?
Poslovno-ekonomski	3,7	3,8	3,4
Avtonomni	4,0	4,1	3,5
Politično-poslovni	3,2	3,4	3,0
Pomembni drugi	3,8	4,0	3,5
Zasebni	3,8	3,9	3,3
Javni	3,6	3,8	3,3
Neprofitni, skupnostni	3,7	3,8	3,4
Brez vodstvene ali strateške vloge (novinarji) (n = 167)	3,5	3,8	3,3
S srednjo vodstveno vlogo z operativno odgovornostjo (rektorji in uredniki) (n = 130)	3,9	3,9	3,4
Vodstvena vloga s strateško odgovornostjo (glavni in odgovorni uredniki) (n = 31)	4,3	4,4	3,0

Tudi pri ocenah osebne svobode pri vključevanju/poudarjanju določenih vidikov v zgodbo smo identificirali tri funkcije:

Prva funkcija edina statistično značilno (sig. = ,010) loči med skupinami anketirancev z različnimi stopnjami osebne svobode pri vključevanju in poudarjanju določenih vidikov v zgodbo in pojasnjuje 60,8 % variabilnosti med stopnjami. Tako kot v analizi osebne svobode pri izbiri tem so tudi v tej analizi najmočnejše korelacije med spremenljivkami, ki merijo (zunanj) vpliv političnih oz. ideoloških akterjev (verska združenja) kot tudi (notranje) vplive lastnikov in poslovnih direktorjev na novinarsko delo ter uredniške in poslovno-upravljaljske vplive pri izbiri vključevanju/poudarjanju določenih vidikov v zgodbo. Razlika med svobodo pri izbiri tem in osebno svobodo pri vključevanju ter poudarjanju določenih vidikov prispevkov se kaže v vplivih konkurenčnih novinarskih organizacij ter osebnih vrednot in prepričanj, medtem ko vpliv lastnikov in oglaševalcev, ki je značilen za prvo funkcijo, v tem primeru ni prisoten. Pri osebni svobodi na tem področju zaznavamo močno negativno korelacijo z novinarsko etiko, s povratnimi informacijami občinstva ter tudi z osebnimi vrednotami in prepričanji.

Druga funkcija (sig. = ,675) pojasnjuje 26,1 % variabilnosti in vsebovane spremenljivke z najvišjimi korelacijskimi vrednostmi merijo vplive kolegijskih odnosov, dostop do (virov) informacij in časovne omejitve.

Tretja funkcija (sig. = ,922) pojasnjuje preostalih 13 % variabilnosti.

Tabela 5: Tabela strukturnih uteži dveh vidikov osebne novinarske svobode in pojasnjevalnih spremenljivk, ki merijo vplive na novinarsko delo

Osebna svoboda pri izbiranju tem prispevkov	Funkcija			Osebna svoboda pri vključevanju/poudarjanju določenih vidikov v zgodbo	Funkcija		
	1	2	3		1	2	3
Državna cenzura	,43*	,04	,01	Verska združenja in cerkve	,46*	,20	,13
Novinarska etika	-,42*	-,18	,02	Državna cenzura	,46*	-,02	,27
Politiki	,40*	-,10	-,13	Politiki	,38*	-,04	-,03
Poslovni direktorji medijske hiše	,37*	-,06	,02	Novinarska etika	-,38*	,16	-,07
Lastnik/-i medijske hiše	,35*	-,00	-,02	Policija	,30*	-,03	,01
Verska združenja in cerkve	,35*	-,09	,2	Poslovni direktorji medijske hiše	,29*	,00	,12
Uredniška politika	,33*	-,02	-,17	Predstavniki za odnose z javnostmi	,28*	-,23	-,25
Uredniki in glavni uredniki	,32*	,02	-,03	Uredniška politika	,27*	-,17	-,10
Časovne omejitve	,31*	-,17	,22	Osebne vrednote in prepričanja	-,25*	-,05	,01
Poslovneži	,27*	,05	,26	Uredniki in glavni uredniki	,25*	-,12	-,19
Policija	,26*	-,11	-,07	Državni uradniki	,25*	,12	,05
Državni uradniki	,25*	,02	,05	Poslovneži	,20*	-,06	,12
Samocenzura	,23*	,03	,14	Pričakovanja o doseganju poslovnih rezultatov	,20*	-,06	-,05
Pričakovanja o doseganju poslovnih rezultatov	,22*	-,03	-,02	Konkurenčne novičarske organizacije	,16*	,08	,07
Predstavniki za odnose z javnostmi	,22*	-,08	-,10	Povratne informacije občinstev	-,16*	,16	,04
Oglaševalci	,20*	,07	-,01	Samocenzura	,12*	,01	,12
Povratne informacije občinstev	-,17*	-,13	,13	Zagovorniške skupine	,11*	,01	,02
Sodelavci v uredništvu	-,06	,34*	-,23	Prijatelji, znanci in družina	,07	,30*	-,14
Osebne vrednote in prepričanja	-,18	,32*	,09	Dostopnost virov informacij	-,02	-,30*	,05
Konkurenčne novičarske organizacije	,25	-,28*	,13	Znanstveniki ali zdravstveni strokovnjaki	-,01	,24*	,00
Medijski zakoni in regulacija	,06	-,16*	,04	Časovne omejitve	,22	,23*	-,03
Dostopnost virov informacij	,03	,15*	-,03	Sodelavci v uredništvu	-,17	-,19*	-,04
Novinarski kolegi iz drugih medijev	,12	,13*	,13	Dostopnost informacij	-,09	,10*	-,01
Raziskave občinstva in drugi podatki	,07	,11*	,09	Lastnik/-i medijske hiše	,16	,03	,31*
Prijatelji, znanci in družina	,08	-,03	,28*	Raziskave občinstva in drugi podatki	-,03	-,04	,25*
Odnos z viri informacij	-,01	,04	,24*	Medijski zakoni in regulacija	,06	,12	-,21*
Znanstveniki ali zdravstveni strokovnjaki	,04	-,08	,18*	Oglaševalci	,13	-,10	,20*
Zagovorniške skupine	,12	-,10	,18*	Odnos z viri informacij	-,06	-,01	-,12*
Dostopnost informacij	-,07	-,17	,17*	Novinarski kolegi iz drugih medijev	,05	,01	,09*

* Največja absolutna korelacija med spremenljivko in katero koli diskriminantno funkcijo.

Pri analizi obeh dimenzij osebne svobode večina spremenljivk statistično značilno korelira s funkcijo 1, kar kaže na dejstvo, da ta funkcija pojasnjuje največji delež variance in predstavlja primarno dimenzijo za razlikovanje med skupinami. Višje vrednosti funkcije odražajo močnejši vpliv na novinarsko delo. Na osebno svobodo pri izbiranju tem prispevkov najbolj vplivajo politični akterji, kar se kaže v visokih vrednostih indikatorjev, kot so vladna cenzura (0,43) in politiki (0,40), ter ekonomski akterji, kar se odraža v indikatorjih, kot so poslovni direktorji (0,37) in lastniki (0,37), ki nakazujejo izrazite zunanje in notranje institucionalne pritiske. Po drugi strani pa zlasti novinarska etika (-0,42) in v manjši meri povratne informacije občinstev (0,17) delujejo v nasprotni smeri, nasprotujejo omenjenim vplivom.

Podobno je pri drugi dimenziji osebne svobode, pri kateri prevladujejo politično-ideološki vplivi, kot so verska združenja in cerkev (0,46), državna cenzura (0,46), politiki (0,38) ter novinarska etika (-0,38), ki vse kažejo visoke korelacije in predstavljajo ključne dejavnike za diskriminacijo vrednosti. Nasprotujoče tendence v tej dimenziji poleg novinarske etike in povratnih informacij občinstev vključujejo tudi osebne vrednote in prepričanja (-0,25), kar nakazuje njihovo vlogo pri omejevanju institucionalnih vplivov pritiskov na novinarstvo.

Razprava in zaključek

V prevladujočih strokovno-znanstvenih in poklicnih razpravah o medijih in novinarstvu so razlike med svobodo, avtonomijo in neodvisnostjo zabrisane, s čimer se krepi uveljavljeno razumevanje svobode medijev kot podjetniške svobode in se poudarja pomen neodvisnosti novinarstva (,svoboda od'), ne pa tudi njegove avtonomije (,svoboda za') (Splichal 2024; gl. tudi Örnebring in Karlsson 2022). Pregled literature kaže, da v anketnih študijah novinarskih percepcij, kot sta *Svetovi novinarstva* in *Globalni novinar*, prevladuje raziskovanje ovir, predvsem omejitev in vmešavanja zunanjih dejavnikov in akterjev, medtem ko so pogoji, sposobnosti in priložnosti za delovanje z normativnimi načeli, ideali in vrednotami novinarstva na obrobju pozornosti raziskovalcev. Kot percepcija je obravnavana predvsem novinarska neodvisnost, ki je pogojena z družbenozgodovinskim razvojem novinarstva in njegovih tradicij ter odvisna od posebnosti političnega, ekonomskega, organizacijskega in poklicnega konteksta (Weaver in Willant 2012; Reich in Hanitzsch 2013; Örnebring 2016; Hamada idr. 2019).

Ta dvojni problem predhodnih študij medijev in novinarstva smo naslovili z empirično analizo, s katero smo prepoznavali novinarske percepcije neodvisnosti in avtonomije, pri čemer so nas zanimali različni tipi vplivov na novinarsko delovanje, ki smo jih analizirali s študijo njihove prisotnosti v različnih oblikah medijskega lastništva ter glede na odločevalsko in operativno hierarhijo sodelujočih oseb v uredništvu. V nadaljevanju rezultate pojasnujemo v kontekstu družbenozgodovinskih posebnosti razvoja medijev in novinarstva v Sloveniji, s poudarkom na korporativno-organizacijskih pogojih avtonomnosti novinarskega delovanja ter vprašanih novinarske svobode pri izbiri tem in vključevanju ali poudarjanju določenih vidikov zgodbe.

Z analizo vplivov na novinarsko delo smo identificirali štiri skupine novinarjev, ki se razlikujejo glede na prisotnost in intenziteto vplivov, ki jih občutijo pri svojem delu, tj. poslovno-ekonomskih, etično-moralnih, politično-ekonomskih in osebnih vplivov. Medtem ko so novinarji, ki zaznavajo izrazite poslovno-ekonomske vplive, večinoma prisotni v komercialnih medijih, so politični vplivi izrazitejši v skupnostnih in neprofitnih medijih in manj javnih

oziroma državnih. K temu gotovo botruje tudi specifičnost slovenskega modela »programov posebnega pomena«, s katerimi se lokalni, regionalni, študentski in neprofitni mediji v veliki meri zanašajo na redno javno projektno financiranje, s čimer vstopajo v specifičen odvisni odnos z državo.

Ugotovitev, da so novinarji, ki prepoznavajo poslovno-ekonomske vplive, večinoma prisotni v komercialnih medijih, je skladna s predhodnimi študijami, ki v nekaterih slovenskih medijih prepoznavajo rahljanje ločnic med poslovodstvom in uredništvom ter delovanje različnih mehanizmov ekonomskega in političnega podrejanja (Vobič 2020; Bembič in Vobič 2021), ki specifično odražajo simptome »dolge dvojne revolucije« in razvoj paternalistično-komercialnega medijskega okolja (Vobič 2023; gl. tudi Kaluža in Slaček Brlek 2020; 2021). Posebnosti razvoja slovenskih medijev in novinarstva se odražajo tudi tako, da so novinarji, ki prepoznavajo težo političnih vplivov, prisotni v skupnostnih in neprofitnih medijih. Preplet ozkopolitičnih vplivov in z njimi povezanih ekonomskih interesov se namreč specifično artikulira in intenzivira v medijih, ki delujejo v regionalnih in lokalnih skupnostih ter so odvisni od vsakoletnega razpisa za dodeljevanje javnih sredstev medijem. Poleg tega se pojavljajo tudi primeri političnih zlorab občinskih medijev (Kučić 2019) ter netransparentnosti pri dodeljevanju javnega denarja in s tem povezane zlorabe za financiranje »strankarskih in občinskih glasil« (Kerševan 2020, 62). Hkrati se ti partikularni vplivi odražajo tudi v študentski politiki, in sicer s kontinuiranimi pritiski ustanovitelja Radia Študent na to študentsko postajo (Radilovič 2021).

V medijih z javnim oziroma državnim lastništvom prevladujejo novinarji, ki jih je mogoče opredeliti kot avtonomne. Zanje je značilna izrazita zavrnitev komercialno usmerjenih stališč, obenem pa poročajo o nadpovprečnem vplivu etično-moralnih načel ter osebnih prepričanj in vrednot na njihovo delo. Hkrati so pri teh novinarjih manj izraziti politični vplivi, čeprav so bili poskusi neposrednega političnega podrejanja javne radiotelevizije in nacionalne tiskovne agencije (in prek teh pritiski na novinarsko delo) prisotni tudi še v obdobju izvajanja ankete.

Ker primerljivi podatki iz preteklih obdobj, ki bi omogočali analizo trendov ali identifikacijo sprememb, niso na voljo, ne moremo z gotovostjo trditi, ali gre za specifičnost javne radiotelevizije in nacionalne tiskovne agencije, kjer so pogoji novinarske avtonomije dosledno bolj vrednoteni kot v medijih z drugimi oblikami lastništva, ali pa za časovno specifično reakcijo. Zato lahko to ugotovitev pojasnujemo z vznesenostjo poklicnih novinarjev na STA in RTV Slovenija. Ta se je izrazila s koncem finančnega izčrpanja STA in v popuščanju napetosti med Uradom vlade za komuniciranje in direktorjem agencije, ki so v letih 2021 in 2022 zamajale finančno vzdržnost STA, in s potrditvijo novele Zakona o RTV Slovenija na referendumu novembra 2022, ki je odpravila odločilen neposredni vpliv vsakokratne vladajoče politike na sestavo vodilnega organa upravljanja javnega zavoda. V te procese so bili uredništva in novinarji aktivno vključeni, predvsem s kampanjo za obSTAnek, s katero je DNS zbiral prostovoljne denarne prispevke za agencijo (DNS 2021b), z dejavno vključitvijo dveh največjih novinarskih organizacij v kampanjo v podporo predlogom sprememb zakona o javni radioteleviziji (DNS 2023) ter hkrati z najdaljšo stavko novinarjev in drugih medijskih delavcev na RTV Slovenija, ki je bila med drugim osredinjena tudi na zahteve po zagotavljanju novinarske avtonomije (SNS 2024).

Študija je del mednarodne longitudinalne raziskave *Svetovi novinarstva*, ki temelji na strogo standardizirani in časovno konsistentni metodologiji, predvsem v smislu operacionalizacije spremenljivk za zagotavljanje primerljivosti (nacionalnih) rezultatov. Zaradi specifične konceptualizacije in operacionalizacije spremenljivk pa to prinaša določene

omejitve. V raziskavi je avtonomija opredeljena kot novinarska neodvisnost, tj. kot negativni vidik svobode (,svoboda od'), kar pomeni prisotnost ali odsotnost zunanjih dejavnikov, ki bi utegnili vplivati na odločitve in delovanje posameznih novinarjev in medijev. Ta konceptualizacija je operacionalizirana z indikatorji stopnje novinarske svobode pri izbiri tem ter vključevanja ali poudarjanja določenih vidikov v novinarskem poročanju.

Študija empirično potrjuje Splichalovo (2024) konceptualizacijo novinarske svobode, ki vključuje neodvisnost kot negativni vidik novinarske svobode ter avtonomijo kot njen pozitivni vidik. Ta dinamika se zlasti v zaključni analizi odraža v diferenciaciji indikatorjev novinarske avtonomije, kot so novinarska etika, osebne vrednote in prepričanja ter načelo javnosti, operacionalizirani na podlagi povratnih informacij občinstev od indikatorjev neodvisnosti. V analizi novinarske svobode smo analizirali odgovore o zaznanih vplivih na novinarsko delo, pri čemer smo v identificiranih vzorcih deduktivno prepoznali nadpovprečne vrednosti indikatorjev novinarske avtonomije. Ti novinarji ponazarjajo pozitivni vidik svobode (,svoboda za'), ki vključuje novinarsko delovanje v skladu z etično-moralnimi načeli, vrednotami in osebnimi prepričanji. Po eni strani skupina anketirancev z višjo stopnjo pozitivne svobode, ki smo jo poimenovali avtonomni novinarji, v povprečju zaznava tudi višje stopnje negativne svobode. Po drugi strani novinarji, ki so izpostavljeni poslovno-ekonomskim vplivom, poročajo o nižji povprečni stopnji osebne svobode, medtem ko najnižjo raven osebne svobode zaznavajo tisti, ki delujejo pod kombiniranimi politično-poslovnimi vplivi.

Zunanji politični vplivi in notranji vplivi lastnikov ter poslovnih direktorjev so v negativni korelaciji z osebno svobodo, medtem ko so nasprotno novinarska etika, osebne vrednote in prepričanja ter povratne informacije občinstva v pozitivni korelaciji z osebno svobodo. V tem kontekstu s študijo potrjujemo pomen konceptualnega razlikovanja med svobodo, avtonomijo in neodvisnostjo v raziskovanju medijev in novinarstva. Tako razlikovanje je po eni strani nujno za proučevanje kompleksnosti vplivov in pogojev novinarskega delovanja v specifičnih družbenozgodovinskih kontekstih, po drugi strani pa je pomembno za snovanje in izvedbo raziskav, usmerjenih v proučevanje percepcij svobode novinarskega delovanja.

V tem kontekstu ugotavljamo, da anketiranci izrazito nižje kot obe stopnji osebne svobode ocenjujejo splošno raven medijske svobode v državi. Asimetričnost v povprečni zaznani stopnji osebne in medijske svobode nakazuje pristranskost pri oblikovanju družbene percepcije. Razlaga družbene realnosti je pogosto podvržena uporabi kognitivnih bližnjic, med katere spada tudi »temeljna napaka pripisovanja« (Pettigrew 1979), ki se kaže v tendenci, da vedenje drugih praviloma obravnavamo bolj kritično, saj ga pripisujemo njihovim notranjim osebnostnim lastnostim, medtem ko smo do ocene lastnega položaja bolj pristranski in ga razlagamo predvsem z vplivom okoliščin oziroma zunanjih dejavnikov.

Vpliv političnih akterjev na novinarsko delo se zmanjšuje z višjimi položaji v novinarski oziroma uredniški hierarhiji. Novinarji brez vodstvene oziroma odločevalske vloge zaznavajo intenzivnejši politični vpliv, medtem ko glavni uredniki poročajo o manjšem vplivu političnih akterjev, vendar hkrati izkazujejo večji vpliv osebnih prepričanj in vrednot na svoje delo. Take rezultate lahko pojasnujemo s protislovjem profesionalizacije novinarstva v Sloveniji. Po eni strani so ta protislovja spremljale napetosti med mediji, oblastjo in državljanji, ki so se intenzivirale v političnem življenju v zadnjem desetletju (gl. Vobič idr. 2014; Vobič 2023), po drugi strani pa hkrati kažejo na poskuse klientelističnega mreženja v politiki in medijih (Kreft 2007) ter vztrajnost horizontalne mobilnosti med novinarstvom in ozko politiko (Splichal 2009), ki se je razkrila ob nedavnih prestopih uveljavljenih novinarjev in urednikov v politiko oziroma politične odnose z javnostmi. Z izsledki ankete lahko v tem kontekstu ugotovimo, da je hierarhija v uredništvu pomembna pri ugotavljanju značaja

političnih vplivov na novinarstvo – medtem ko so pri novinarjih nižje v odločevalski verigi vplivi intenzivnejši in oprijemljivejši, se z višjimi uredniškimi funkcijami, ki pridobivajo tudi menedžerske pristojnosti (Vobič 2020), ti razvodenijo, se preoblikujejo oziroma jih uredniki normalizirajo v odnosih s politično oblastjo.

Za študijo so značilne tudi pomanjkljivosti. Četudi je vzorec anketirancev jedrni del poklicne novinarske skupnosti v Sloveniji, ne gre za reprezentativni vzorec, kar je omejitev študije pri posploševanju anketnih ugotovitev. Hkrati je pomanjkljivost študije, da se problemov avtonomije, neodvisnosti in svobode na področju medijev in novinarstva loteva predvsem s proučevanjem novinarskih percepcij, in ne dejanskih vplivov na novinarstvo in pogojev novinarskega dela. Nadaljnje raziskovanje bi tako poleg kontinuiranega raziskovanja novinarskih percepcij vplivov na medije in novinarstvo (npr. v okviru naslednjega vala raziskave *Svetovi novinarstva* in onkraj njega) moralo dopolnjevati empirično spoznavanje tega problemskega polja s tradicijo kvalitativnega raziskovanja pogojev novinarskega delovanja v uredništvih in zunaj njih (npr. z opazovanjem z udeležbo in s poglobljenimi intervjuji). Samo tako se lahko raziskovalci poglobljeno lotevajo proučevanja kompleksnosti novinarske svobode, da bi razumeli in pojasnili njihove implikacije za vlogo novinarstva v družbenem življenju ter prepoznali potenciale oblikovanja prepustnih kolektivnih institucionalnih mehanizmov, ki bi omogočali avtonomno novinarsko delovanje, utemeljeno na novinarskih vrednotah in normah (Örnebring in Karlsson 2022, 266–268). Vsi ti vidiki se dodatno zapletajo z digitalizacijo, predvsem s platformizacijo in z razvojem umetne inteligence, ter s prevlado digitalnih platform v sodobnem družbenem komuniciranju (Simon 2022), v katerem se novinarstvo prilagaja »novim« razmerjem, medtem ko se »stari« problemi novinarske svobode poglobljajo.

FINANCIRANJE

Študijo je sofinancirala Agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije – ARIS (J5-3110 in P5-0051).

IZJAVA O KONFLIKTU INTERESOV

Avtorji ne poročajo o konfliktu interesov.

LITERATURA IN VIRI

- Beam, Randal. A., David H. Weaver in Bonnie J. Brownlee. 2009. »Changes in Professionalism of U.S. Journalists in the Turbulent Twenty-first Century.« *Journalism & Mass Communication Quarterly* 86 (2): 277–289.
- Bembič, Branko, in Igor Vobič. 2021. »Koalicije preživetja v obdobju zatona časopisne industrije: študija primera.« *Javnost – The Public* 28 (suplement): S81–S102.
- Carlson, Matt. 2015. »Introduction.« V *Boundaries of Journalism: Professionalism, Practices and Participation*, uredila M. Carlson in S. C. Lewis, 1–18. New York: Routledge.
- Coddington, Mark. 2015. »The Wall Becomes a Curtain.« V *Boundaries of Journalism: Professionalism, Practices and Participation*, uredila Matt Carlson in Seth C. Lewis, 67–82. New York: Routledge.
- DNS. 2020. »Najostreje obsojamo nasilje nad reporterji na izgredih.« *Novinar.com*, 5. november. <https://novinar.com/novica/najostreje-obsojamo-nasilje-nad-reporterji-na-izgredih/>.

- DNS. 2021a. »Novinarji samo opravljajo svoje delo!« *Društvo novinarjev Slovenije (Facebook)*, 29. september. <https://www.facebook.com/novinarSI/photos/a.175163992565756/4340367579378689/>.
- DNS. 2021b. »Z donacijo se pridružite gibanju #zaobSTAnek.« *Novinar.com*, 3. maj. <https://novinar.com/novica/za-obstanek-2/>.
- DNS. 2023. »Prepričljivo za neodvisno novinarstvo.« *Novinar.com*, 27. november. <https://novinar.com/novica/prepricljivo-za-neodvisno-novinarstvo/>.
- Dragomir, Marius. 2018. »Control the money, control the media: How government uses funding to keep media in line.« *Journalism* 19 (8), 1131–1148. <https://doi.org/10.1177/1464884917724621>.
- Eldridge II, Scott A. 2017. »The Digital Journalist: The journalistic field, boundaries, and disquieting change.« V *The Routledge Companion to Digital Journalism Studies*, uredila Bob Franklin in Scott A. Eldridge II, 44–54. Abingdon: Routledge.
- Evropska komisija. 2023. *Poročilo o stanju pravne države za leto 2023*. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/sl/ip_23_3631.
- Ferrucci Patrick, in Scott A. Eldridge II. (ur.). 2022. *The Institutions Changing Journalism: Barbarians Inside the Gate*. Routledge: London.
- Gyórfy Dóra, in József Péter Martin. 2022. »Legitimacy and Authoritarian Decline: The Internal Dynamics of Hybrid Regimes.« *Problems of Post-Communism* 70 (6): 593–605.
- Hamada, Basyouni, Sallie Hughes, Thomas Hanitzsch, James Hollings, Corinna Lauerer, Jesus Arroyave, Verica Rupar idr. 2019. »Editorial Autonomy: Journalists' Perceptions of Their Freedom.« V *Worlds of Journalism: Journalistic Cultures Around the Globe*, uredili Thomas Hanitzsch, Jyotika Ramaprasad in Arnold S. de Beer, 133–159. New York: Columbia University Press.
- Hughes, Sallie, Miguel Gracés, Mireya Márquez-Ramírez in Jesus Arroyave. 2017. »Rethinking Professional Autonomy: Autonomy to Develop and to Publish News in Mexico and Colombia.« *Journalism* 18 (8): 956–976.
- IPI. 2020. *Growing Hostility Leads the Attacks on RTV Journalists in Slovenia*, 3. junij. <https://ipi.media/growing-hostility-leads-to-attacks-on-rtv-journalists-in-slovenia/>.
- Jakopič, Kaja. 2023. »Največja težava novinarjev v Sloveniji niso več slabe plače, ampak preobremenjenost: intervju z Alenko Potočnik, predsednico Sindikata novinarjev Slovenije.« *Rtvslo.si*, 4. januar. <https://www.rtvslo.si/slovenija/najvecja-tezava-novinarjev-v-sloveniji-niso-vec-slabe-place-ampak-preobremenjenost/652915>.
- Johnstone, John W. C., Edward J. Slawski in William W. Bowman. 1976. *The News People*. Urbana: University of Illinois Press.
- Kaluža, Jernej, in Sašo Slaček Brlek (ur.). 2020. *V senci digitalnih velikanov: sodobni trendi v slovenskem digitalnem novinarstvu*. Ljubljana: Založba FDV.
- Kaluža, Jernej, in Sašo Slaček Brlek. 2021. »Zapleteno je: protipolno razmerje med globalnimi digitalnimi platformami in slovenskimi mediji.« *Javnost – The Public* 23 (suplement): 23–42.
- Kerševan, Tanja. 2020. »Medijski trg brez meja od Donave do Triglava.« V *Premisleki o prihodnosti javnih medijev*, uredil S. Splival, 61–66. Ljubljana: Založba FDV.
- Kreft, Lev. 2007. »Klientelizem kot eksces ali sistem?« *Medijska preža* 29 (30): 24.
- Kučić, Lenart. 2019. »Povzetek preiskave: kako župani zlorablajo občinska glasila.« *Pod črto*, 6. junij. <https://podcrto.si/povzetek-preiskave-kako-zupani-zlorablajo-obcinska-glasila/>.
- Kučić, Lenart. 2020. »Dnevni časopisi: povzetek preiskave.« *Pod črto*, 4. junij. <https://podcrto.si/dnevni-casopisi-povzetek-preiskave/>.
- Lah, Peter, in Suzana Žilič Fišer. 2012. »Journalism in Slovenia.« V *The Global Journalist in the 21st*

- Century, uredila David. H. Weaver in Lars Willnat, 283–294. London: Routledge.
- McQuail, Denis. 2013. *Journalism and Society*. London: Sage.
- Murdock, Graham. 1982/2005. »Large Corporations and the Control of the Communications Industries.« V *Culture, Society and the Media*, uredili Michael Gurevitch, Tony Bennett, James Curran in Janet Woollacott, 114–147. London: Routledge.
- N1info.si. 2021. »Izgredniki poskušali vdreti v redakcijo N1, prenos v živo smo začasno prekinili.« *N1 Slovenija*, 5. oktober. <https://n1info.si/novice/slovenija/izgredniki-poskusali-vdreti-v-redakcijo-n1-prenos-v-zivo-smo-prekinili/>.
- Nerone, John. 2013. »The Historical Roots of the Normative Model of Journalism.« *Journalism* 14 (4): 446–458.
- Örnebring, Henrik. 2016. *Newsworkers: A Comparative European Perspective*. London: Bloomsbury.
- Örnebring, Henrik, in Michael Karlsson. 2022. *Journalistic Autonomy*. Missouri: University of Missouri Press.
- Poler, Melita. 1996. »Ethics and Professionalisation of Slovene Journalism.« *Javnost – The Public* 3 (4): 107–121.
- Osolnik, Bogdan. 1988. »Kako povrniti zaupanje v novinarstvo?« *Teorija in praksa* 25 (5): 640–645.
- Pettigrew, Thomas F. 1979. »The Ultimate Attribution Error: Extending Allport's Cognitive Analysis of Prejudice.« *Personality and Social Psychology Bulletin* 5 (4), 461–476.
- Radilovič, Hana. 2021. »Proračun ŠOU 2021.« *Radio Študent*, 21. januar. <https://radiostudent.si/univerza/souvizor/proracun-sou-2021>.
- Reich, Zvi, in Thomas Hanitzsch. 2013. »Determinants of Journalists' Professional Autonomy.« *Mass Communication and Society* 16 (1): 133–156.
- Rtvslo.si. 2021. »Proticepilski protestniki vdrli v TV Slovenija.« *Rtvslo.si*, 3. september. <https://www.rtvslo.si/slovenija/proticepilski-protestniki-vdri-v-tv-slovenija/592835>.
- Simon, Felix M. 2022. »Uneasy Bedfellows: AI in the NEWS, Platform Companies and the Issue of Journalistic Autonomy.« *Digital Journalism* 10 (10): 1832–1854.
- SNS. 2022. »V ponedeljek, 23. maja ob 13.15 vabljeni pred RTV!« 20. maj. <https://sindikat-novinarjev.si/v-ponedeljek-23-maja-ob-13-15-vabljeni-pred-rtv/>.
- SNS. 2024. »Sindikalni sporazum sklenjen, boj za javni RTV se nadaljuje.« 22. maj. <https://sindikat-novinarjev.si/stavkovni-sporazum-sklenjen-boj-za-javni-rtv-se-nadaljuje/>.
- Sparks, Colin. 1995. »The Media as a Power for Democracy.« *Javnost – The Public* 2 (1): 45–62.
- Splichal, Slavko. 1988. »Izobraževanje, etika in profesionalizacija novinarstva.« *Teorija in praksa* 25 (5): 619–624.
- Splichal, Slavko. 2001. »Imitative revolutions: Changes in the media and journalism in East-Central Europe.« *Javnost – The Public* 8 (4): 31–58.
- Splichal, Slavko. 2002. »The Principle of Publicity, Public Use of Reason, and Social Control.« *Media, Culture & Society* 24 (1): 5–26.
- Splichal, Slavko. 2009. »Slovensko politično novinarstvo v evropski perspektivi.« *Javnost – The Public* 16 (suplement): S5–S20.
- Splichal, Slavko. 2021. »Križa javnosti in podružbljanje novinarstva.« *Javnost – The Public* 28 (suplement): S1–S22.
- Splichal, Slavko. 2024. »Svoboda medijev v Evropi: neodvisnost brez avtonomije?« *Sobotna priloga*, 13. 4. <https://www.delo.si/sobotna-priloga/svoboda-medijev-v-evropi-neodvisnost-brez-avtonomije>.
- Splichal, Slavko (ur). 2020. *Premisleki o prihodnosti javnih medijev*. Ljubljana: Založba FDV.
- STA. 2001. »Pretepli koroškega dopisnika Večera.« *Sta.si*, 1. marec. <https://www.sta.si/547467/>

- pretepli-koroskega-dopisnika-vecera.
- STA. 2022. »Višje sodišče potrdilo obsodbo Janše zaradi žaljivega tvita o novinarkah.« *Sta. si*, 24. maj. <https://www.sta.si/3041001/visje-sodisce-potrdilo-obsodbo-janse-zaradi-zaljivega-tvita-o-novinarkah>.
- Valicon. 2020. »Ogledalo Slovenije – II. del.« <https://www.valicon.net/sl/2020/06/valicon-ogledalo-slovenije-2020-ii/>.
- Valicon. 2021. »Ogledalo Slovenije – oktober 2021.« <https://www.valicon.net/sl/2021/10/valicon-ogledalo-slovenije-oktober-2021/>.
- Valicon. 2023. »Ogledalo Slovenije – pomlad 2023.« <https://www.valicon.net/sl/2023/04/valicon-ogledalo-slovenije-pomlad-2023/>.
- Večer. 2024. »Cineplexx Večerovemu novinarju kljub vabilu onemogočili vstop v dvorano.« *Vecer.com*, 12. november. <https://vecer.com/maribor/aktualno/cineplexx-vecerovemu-novinarju-kljub-vabilu-onemogocil-vstop-v-dvorano-10369584>.
- Vobič, Igor. 2013. *Journalism and the Web*. Ljubljana: Založba FDV.
- Vobič, Igor. 2020. »Novinarstvo onkraj zidu: nov družbeni dogovor ali izničenje.« V *V senci digitalnih velikanov: sodobni trendi v slovenskem digitalnem novinarstvu*, uredila Jernej Kaluža in Sašo Slaček Brlek, 201–212. Ljubljana: Založba FDV.
- Vobič, Igor. 2023. »Slovenia: A paternal-commercial media environment amid the digital transformation of social communication.« V *Media Systems in Balkan Countries: Context and Dynamics of Changes*, uredili Bogusława Dobek-Ostrowska in Jelena Kleut, 149–166. Berlin: Peter Lang Edition.
- Vobič, Igor, Sašo Brlek Slaček in Boris Mance 2018. »Slovenia: The Paper Tiger of Media Accountability.« V *The European Handbook of Media Accountability*, uredili Thomas Eberwein, Susanne Fengler in Matthias Karmasin, 235–243. Oxon: Routledge.
- Waisbord, Silvio. 2013. *Reinventing Professionalism: Journalism and News in a Global Perspective*. Cambridge: Polity.
- Weaver, David. H., in G. Cleveland Wilhoit. 1986. *The American Journalist: A Portrait of U.S. News People and their Work*. Bloomington: Indiana University Press.
- Weaver, David. H., in Lars Willant. 2012. *The Global Journalist: News People Around the World*. Cresskill: Hampton Press.
- Zelizer, Barbie, Pablo J. Bozckowski in C. W. Anderson. 2022. *The Journalism Manifesto*. Cambridge: Polity.

Igor Vobič (prvi avtor) je redni profesor na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani. Njegova raziskovalna področja so tehnološke inovacije novinarstva, novinarsko delo in poklicna ideologija novinarjev. E-naslov: igor.vobic@fdv.uni-lj.si.

Jernej Kaluža je raziskovalec na Centru za raziskovanje družbenega komuniciranja in docent na Oddelku za kulturologijo Fakultete za družbene vede Univerze v Ljubljani. E-naslov: jernej.kaluza@fdv.uni-lj.si.

Boris Mance (dopisni avtor) je raziskovalec na Centru za raziskovanje družbenega komuniciranja na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani. E-naslov: boris.mance@fdv.uni-lj.si